

ÇALIŞMA ORTAMI

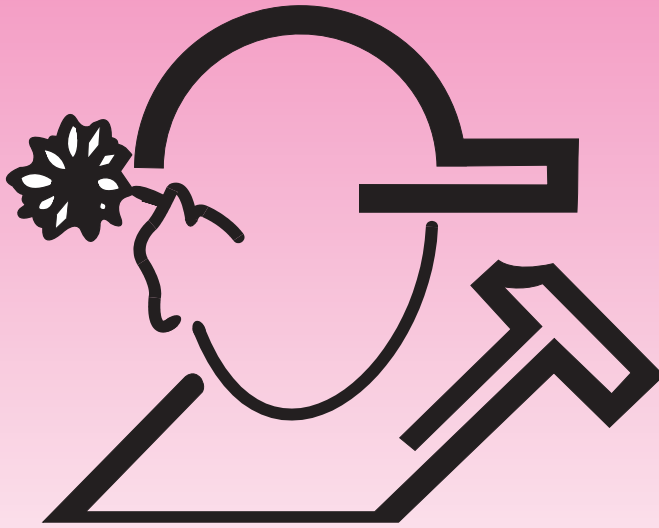
İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

İki Ayda Bir Çıkar / Sayı : 92

Mayıs - Haziran 2007

- İstismar ve Şiddetin Kurbanları
  - Cinselliğin Ticarileşmesi : Küresel Sömürünün Yeni Boyutu
    - İşyeri Hekimine Erişimde Adaletsizlikler - I
    - HAZOP (Tehlike ve İşletilebilme Çalışması)
  - Kongo, Lumumba ve Coltan : Bir Başka Küreselleşme Hikayesi Daha
    - Eşyalar, Reklâmlar, İnsanlar
      - Reçeteli Yaşam
    - Vinçleri Kullanmada Dikkat Edilecek Önemli Kurallar
      - Ironinin İronisi
    - Berkes'in "Asya Mektupları" Üzerine
      - Sevinç ve Hüzün Bir Arada
      - Özgür Kızlar Pardus Kullanır
    - İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım
- Dönmekte Olan Bir Milin Kontrol Edilmesi

www.fisek.org.tr

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu" nuzu
Ödemek İster misiniz?*

15. Yıl

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Şeyda AKSEL
End. Müh. Müfit AKYOS
Prof. Dr. Okan ATAY
Prof. Dr. Yasemin GÜNAY BALCI
Jeom. Erdoğan BOZBAY
Prof. Dr. Ayşen BULUT
Ecz. Dr. Ayçe ÇELİKER
Prof. Dr. Murat DEMİRCİOĞLU
Prof. Dr. Necati DEDEOĞLU
Dr. Seyhan ERDOĞDU
Mak. Y. Müh. Aykut GÖKER
Prof. Dr. Bahar GÖKLER
Dr. Uğur GÖNÜL
Prof. Dr. Güler Okman FİŞEK
Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK
Prof. Dr. Hamit FİŞEK
Prof. Dr. Kurthan FİŞEK
Oya FİŞEK
Prof. Dr. Alpaslan İŞIKLI
Prof. Dr. Ali Esat KARAKAYA
Prof. Dr. Muammer KAYAHAN
Prof. Dr. Zeki KILIÇARSLAN
İsmail Hakkı KURT
Prof. Dr. Ahmet MAKAL
Prof. Dr. Oğuz OYAN
Prof. Dr. Ferhunde ÖZBAY
Prof. Dr. Nevzat ÖZGÜVEN
Prof. Dr. Şerife Türcan ÖZŞUCA
Prof. Dr. Mümtaz PEKER
Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Dr. Engin TONGUÇ
Prof. Dr. İsmail TOPUZOĞLU
Mim. Y. Müh. Cihat UYSAL
Prof. Dr. İsmail ÜSTEL
Dr. Ecz. Leyla ÜSTEL

İÇİNDEKİLER

- **ÇOCUK HABER**
İstismar ve Şiddetin Kurbanları 2
Der.: Yasemin ALPAN
- **SOSYAL POLİTİKA**
Cinselliğin Ticarileşmesi : Küresel Sömürünün Yeni Boyutu 4
Umur AŞKIN
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
İşyeri Hekimine Erişimde Adaletsizlikler - I 5
A. Gürhan FİŞEK
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
HAZOP (Tehlike ve İşletilebilme Çalışması) 6
Mustafa TAŞYÜREK
- **SOSYAL POLİTİKA**
Kongo, Lumumba ve Coltan : Bir Başka Küreselleşme
Hikayesi Daha..... 12
Onur SUNAL
- **TOPLUM**
Eşyalar, Reklâmlar, İnsanlar 14
Erdoğan BOZBAY
- **YAŞAM**
Reçeteli Yaşam 15
Cihat UYSAL
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Vinçleri Kullanmada Dikkat Edilecek Önemli Kurallar 16
Mustafa TAŞYÜREK
- **SOSYAL POLİTİKA**
İroninin İronisi 18
Taner AKPINAR
- **KİTAP TANITIMI**
Berkes'in "Asya Mektupları" Üzerine 19
Can Umut ÇİNER
- **VAKIF HABERLERİ**
Sevinç ve Hüzün Bir Arada 20
- **YAŞAM**
Özgür Kızlar Pardus Kullanır 22
Mustafa TAŞYÜREK
- **BULMACA**
İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım
Dönmekte Olan Bir Milin Kontrol Edilmesi 23
Mustafa TAŞYÜREK

GENÇ KIZ EN
Kadınlar Eliyle Topluma Sunulan Can Simidi

• **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi
Vakfı Adına

A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)

• **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**

A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4

Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)

• Tel: (312) 419 78 11 • Faks: (312) 425 28 01 - 395 22 71

• Web sayfası: www.fisek.org.tr Çalışma Ortamı Dergisi'nde
çıkan yazılar kaynak gösterilerek yayınlanabilir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak
gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak
görmek isteriz.

• Çalışma Ortamı Dergisi iki ayda bir yayınlanır.

(Yerel Süreli Yayın)

• ISSN 1302-3519

• Sayı: 92, Mayıs - Haziran 2007

• Ücretsizdir

• **Tasarım ve Baskı :** Yücel Ofset Matbaacılık
Turizm San. Ltd. Şti. Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı 7/12
06060 İskitler/ANKARA Tel: (312) 342 31 11 - 12
e-posta: yucelofsetank@superonline.com

Basım Tarihi : 8 Haziran 2007

İstismar ve Şiddetin Kurbanları

Derleyen: Yasemin ALPAN*

Toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte, dünyanın pek çok yerinde bir kız çocuğu yaşama adım attığı ilk dakikalardan başlayarak erkek çocuklarıyla eşit hak ve özgürlüklere sahip olamıyor. Çevresindeki büyüklerden özgür ve kendine yeten bir birey olması için destekleyici ve yüreklendirici davranışlar göremediği gibi, çoğu kez kişiliğini örseleyici deneyimler yaşıyor. Gerçekte istismar ve şiddet cinsiyet ayırt etmiyor. Ancak ne yazık ki kız çocuklarına ve kadınlara verilen değer ve bakış açısı nedeniyle, onlar küçük yaşlarından yaşamlarının sonuna değin, erkek çocuklarına göre istismar ve şiddete uğrama konusunda daha da şanssız bir konumdalar. Çoğu kez, erkek çocuklarıyla eşit hak ve özgürlüklere sahip olamama durumu, kız çocuğunun okutulmaması, kendisine söz hakkı tanınmadan, istemediği biriyile çocuk yaşta evlenmeye zorlanmasından başlayarak, çevresindeki erkek kardeş, baba ve koca gibi erkek figürleri tarafından devamlı ikinci sınıf insan olarak görülüp ezilmesi hatta şiddet göyerek canını zor kurtarması aşamasına kadar uzanıyor. En kötüsü de kadınların bu tutumlara alışıp hayatın doğal akışı olarak değerlendirip kabullenmeleri. Kız çocuklarının kendi değerlerinin farkına varabilmelerini, yaşam döngüsünün her noktasında kendilerini erkeklerle eşit koşul ve sorumlulukta değerlendirebilmelerini, erkeklerin de kadına yönelik olumsuz bakış açısı ve tutumlarını değiştirmelerini sağlayacak biricik çözüm ise kuşkusuz eğitim.

Her yıl 8 Mart'ta kutlanan Dünya Kadınlar Günü'nün bu yılki konusu, genç kız ve kadınlara yönelik şiddet uygulayanlar için kişisel dokunulmazlığın kaldırılmasıdır. Birleşmiş Milletler tarafından kadınlara yönelik şiddet üzerine Ekim 2006'da hazırlanan çalışmada varılan sonuçlar şöyledir: Kadına yönelik şiddet yaygındır; ancak en az cezalandırılan suçtur. 113-200 milyon kadının demografik olarak "kayıp" kabul edildiği sanılmaktadır. Onlar ya çocuk öldüren kişilerin kurbanlarıdır ya da erkek kardeşleri ve babaları kadar sağlıksal yardım ve yiyecek alamamışlardır. Her yıl 700 bin-4 milyar kadın fahişeliğe zorlanmakta ve bu amaçla satılmaktadır. Dünyada, cinsel eklelikten her yıl 12 milyar dolar gelir elde edilmektedir. 15 - 44 yaşları arasındaki kadınların erkek şiddeti nedeniyle yaralanma ya da ölme riski; kanser, savaş, trafik kazası nedeniyle yaralanma ya da ölme riskinden çok daha fazladır. Her üç kadından biri dövülmekte, yaşamının bir döneminde cinselliğe zorlanmaktadır. Aile içi şiddet, din, eğitim, kültür ve sosyo-ekonomik düzey ne olursa olsun dünyadaki en yaygın sömürü şeklidir. Her yıl 2 milyondan fazla kadın, cinsel ilişkiden tad almamaları gerektiği yolundaki geleneksel inanış nedeniyle, genital organları kesilerek sünnet edilmektedirler. Dünyadaki çatışmaların çoğunda, terörün bir aracı olarak toplu tecavüzler gerçekleştirilmektedir. 1994 soykırımında Ruanda'da 250-500 bin kadının tecavüze uğradığı tahmin edilmektedir. Aynı kadınlara, kendi toplumları tarafından da, "düşman tohumu" taşıdıkları gerekçesiyle şiddet uygulanmaktadır. Çalışmalar, HIV ve kadına yönelik şiddet arasında ilişki olduğunu göstermiştir. HIV virüsü taşıyan kadınların şiddet görme olasılıkları fazladır ve şiddetin kurbanları daha fazla HIV virüsü kapma riski taşımaktadırlar.(1)

Dünyamızda istismarın ve şiddetin kurbanları, kadınlarla sınırlı değildir. Tüm toplum, özellikle de güçsüzler bu tehlikelerle her an yüzyüzedirler.

Londra'da Eğitim Enstitüsü tarafından 28 Mart 2007'de kuşaklar ve çocuk hakları üzerine bir konferans düzenlenmiştir. Konferansta, çocukların ailelerindeki, kendilerinden yaşça büyük kişilerle nasıl iletişim kurdukları, kuşaklar arasındaki çocukluk deneyimleri farklılıkları, çocukların katılım haklarının tüm kuşaklar tarafından kabul edilip edilmediği konuları işlenmiştir (2).

Avrupa Konseyi, çocuklara karşı şiddet konulu Birleşmiş Milletler tarafından yapılan çalışma üzerine, eyleme geçerek, çocuklara daha iyi bir yaşam sunabilmek amacıyla, Avrupalı hükümetlere çağrıda bulunmuştur. 2006'nın sonunda başlatılan Birleşmiş Milletler çalışması, dünyada çocuklara yönelik şiddetin resmini vermekte, şiddete son verilmesi amacıyla somut önerilerde bulunmaktadır (3).

İran'da en az 23 çocuk idam için ölüm sırasını beklemektedir. Uluslararası Af Örgütü, 1990'dan beri en az 21 çocuk suçlunun idamını belgelemiştir. İran ve Pakistan, çocuk suçluların idam edilmeye devam edildiği iki ülkedir. İran yetkilileri, bir kaç yıldır 18 yaş altındaki suçlulara verilen ölüm cezasının kaldırılması konusunda eğilmektedir. Çocuklar ve gençler için özel mahkemelerin oluşturulması amacıyla düzenlenen yasa tasarısı 2006 yazında Parlamentodan geçmiş, ancak yasanın islami ilkelere uygunluğu henüz onaylanmamıştır (4).

Uganda'da barış görüşmeleri olumlu sonuçlanmazsa, Uganda'daki çocukların geleceği, bugün olduğu gibi, yine ciddi tehdit altında olacaktır. Ne yazık ki, çocuklar Uganda'da yaşanan savaşın temel kurbanlarıdır. 1500 çocuk hala ordadır. Savaş boyunca 20-25 bin çocuğun zorla kaçırılarak seks kölesi ve çocuk asker olarak kullanılmıştır. Görüşmeler başarısız olursa, özellikle ülkenin kuzeyindeki çocuklar fiziksel, cinsel, duygusal şiddet korkusuyla yaşamaya devam edeceklerdir (5).

İrak'ta yaşanan çatışma ve şiddet, aileleri ayırmakta, ülke ekonomisini yerle bir etmektedir. Bu iki faktörde sokak çocukları sayısını arttırmaktadır. Sokaktaki çocuklar ise, onları kolayca uyuşturucu, şiddet ve fahişeliğe sürükleyen çetelerin eline düşmektedir. 2003'te yaşanan Amerikan işgalinden sonra, çeteler tarafından uyuşturucu ve fahişeliğe itilen çocuk sayısında artış görülmüştür. Birkaç hükümet dışı kuruluş, sokak çocuklarını desteklemek için çalışmaktadır. Bazı çocuklar evlat edinilmekte, çoğunluğu ise desteksiz bırakılmaktadır (6).

İrak'ta bombalar ve kurşunlar altında her an yaralanma ve ölme riski taşıyan çocuklar, önemli düzeyde beslenme yetersizliği sorunu ile karşı karşıyadır. Yoksulluk ve güvensiz koşullarda yaşamının çocukların yeterli beslenememesinin temel nedeni olduğu düşünülmektedir. Sivil toplum kuruluşları tarafından gösterilen çabalara karşın, çocuklar, yeterli beslenemedikleri için oldukça sık hastalanmaktadırlar. Unicef'e göre Irak'ta beş yaş altı 10 çocuktan birinin yaşına göre boyu kısa ve kilosu yetersizdir (7).

Unicef, Afrika Sıtma Günü olarak adlandırılan 25 Nisan 2007'de, Afrika'da çocukların ölümüne neden olan en ağırlıklı nedenlerden biri olan sıtma ile başa çıkılması adına çağrıda bulunmuştur. Her yıl sıtmadan kaynaklanan bir milyon ölümden % 80'i Afrika'nın Güney Sahra bölümündedir. Beş yaş altındaki çocuk ölümlerinin % 18'inin nedeni sıtmadır. Unicef'in açıklamalarına göre; her yarım saat içinde, bir Afrikalı çocuk önlenebilir bir rahatsızlık olan sıtmadan ölmektedir(8)

* Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı Gönüllüsü

Unicef, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration) tarafından turizm ve çocukların ticari cinsel istismarı üzerine 15 Mart'ta İspanya'da bir günlük bir konferans düzenlenmiştir. Ne yazık ki çocukların ticari cinsel istismarı her ülkede devam etmektedir. Her yıl 2 milyon kız ve erkek çocuk, uluslararası fahişeliğe katılmaları için zorlanmaktadır. Şu anda dünyada cinsellik ticaretinin değişik şekilleriyle yüz yüze gelen 10 milyon çocuk vardır. Cinsellik amaçlı turizmde çocukların yer alması ise, çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinden birini oluşturmaktadır. Uluslararası kuruluşlar, uluslararası turizmin % 20'sinin cinsel amaçlı olduğunu belirtmektedir. Bu konferans, cinsel amaçlı turizmde çocukların yer alması, çocukların ve gençlerin ticari cinsel istismarının ortadan kaldırılması konularında farkındalığın artırılması ve bu yolda gerçekleşen çabalar arasında eşgüdüm sağlanması amacı ile gerçekleştirilmiştir (9).

Çocukları Koruma Kuruluşu(Save The Children Sweden) tarafından 19-23 Mart'ta Bangkok'ta çocuklara yönelik şiddeti engellemek amacıyla bir seminer düzenlenmiştir. Güney Asya ve Pasifik'ten 30 kişinin üzerinde katılım olmuştur. Seminer, çocuklara yönelik fiziksel cezayı sonlandıracak yasal yenilikler, daha etkili bir ulusal çocuk koruma sistemi oluşturmak ve strateji planlama gibi konulara ağırlık vermiştir (10).

Afganistan Yüksek Mahkemesi, çocuk yaşta yapılan evliliklere son veren ve kadınların evlilikten sonraki yasal durumunu güçlendiren yeni evlilik sözleşmesini onaylamıştır. Unicef tarafından açıklanan rakamlara göre, Afganistan'daki evliliklerin %57'si 16 yaşından küçük kız çocukları tarafından yapılmaktadır. Afganistan'da yeni evlilik sözleşmesine göre yasal evlilik yaşı kızlar için 16, erkekler için 18'dir (11).

Birleşmiş Milletler, Tayland'da okul çocuklarına yapılan saldırıları sonlandırmaya çalışmaktadır. Güney Tayland'daki çatışmada son üç yıldır, 60 öğretmenle birlikte, iki bin kişi can vermiştir. Son haftalarda 3 öğrenci okula düzenlenen bir saldırıda öldürülmüş, 7'si yaralanmıştır; 100 okuldan fazlası yanmıştır. Unicef, çocukların okula güvenli gidebilmesi için şiddeti önleyecek çabalar içindedir. Tüm okullar barış alanı olarak değerlendirilmiştir (12).

25 Mart 2007, köle ticaretinin ortadan kaldırılmasının 200. yılı olarak kutlanmıştır. Ancak, kölelik ve cinsel ticaret dünyada varlığını halen sürdürmektedir. Tahmini 1.2 milyon çocuk, her yıl ev hizmetlisi, fabrika işçisi, deve jockey ve cinsel köle olarak kullanılmaktadır. Dünyada, insan ticaretinden her yıl 9.5 milyar dolar elde edildiği sanılmaktadır. Unicef; yoksulluk, eğitim eksikliği, ayrımcılık ve şiddet gibi köleliğin temelinde yatan sebeplerle başa çıkarak modern köleliği ortadan kaldırma sorumluluğundadır (13).

Çocukların kaçırılması ve istismarı Güney Afrika ülkelerinde ana sorundur. Çocuk ticaretinin ana amacı, çocukları fahişeliğe sürüklemektir. Çocukların kaçırılmasının diğer sonuçları da, çocuk yaşta yapılan zoraki evlilikler, çocuk işçiliği, özellikle uyuşturucu alanı olmak üzere yasa dışı işlerde çocukların kullanılmasıdır (14).

Sri Lanka'da silahlı gruplar, çocukları kaçırarak orduya almaya devam etmektedir. Bu konuda Sri Lanka hükümeti etkili bir adım atmamıştır; kaçırılmalar sürmektedir. Unicef'e göre, üç ayda 45 çocuk kaçırma olayı olduğu bildirilmiştir. Gerçek sayısının daha fazla olduğu, çoğu ebeveynin kaçırılma olayını gizlediği bilinmektedir (15).

Kamboçya hükümeti, çocuk ticaretini resmi olarak yasaklamıştır. Her yıl güney ve batı Asya'da binlerce kişi

kaçırılmaktadır. Kamboçya'da çocuk ticaretiyle savaşmak adına, sivil kuruluşlar ve devlet bir araya gelmiştir (16).

Unicef tarafından Meksika'da yapılan şiddet konulu çalışmaya göre, Meksika'da binlerce çocuk ve genç insan kalıcı olumsuz etkileri olan ve her yıl yüzlerce insanın yaşamını sonlanmasına neden olan yoğun bir şiddet ortamında büyümektedir. Yaşanan fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddetin çoğu gizlenmektedir. Çalışmaya göre, Latin Amerika ve Karayip adaları dünyada şiddetin en yoğun yaşandığı bölgelerdir. Bölgedeki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin, yaşanan yoğun şiddetin en temel nedenlerinden olduğu belirtilmektedir (17).

Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp AD. ve Adli Tıp Uzmanları Derneği (ATUD) 24-27 Mayıs 2007 tarihleri arasında, adli tıp uzmanı, çocuk psikiyatrisi, çocuk hastalıkları uzmanı, sosyal pediatrist, patolog, savcı, avukat, polis, sosyolog, psikolog, gazeteci gibi birçok meslek grubuna yönelik uluslararası katılımlı "Çocuk İstismarı ve İhmaline Güncel Yaklaşımlar" konulu 4 günlük 7. Adli Bilimler Sempozyumunu Gaziantep'te düzenlemiştir. Bu sempozyum ile çocuk istismarı ve ihmaline farklı disiplinlerden gelen bir ekiple ve bilimsel bir yaklaşımla çözümler bulabilmek amaçlanmaktadır (18).

Dil, din, ırk, cinsiyet ayırımı gözetmeksizin tüm çocukların eşit hak ve özgürlüklere kavuştuğu, fiziksel olduğu kadar sevilme, kabul edilme, onaylanma, desteklenme gibi duygusal gereksinimlerinin karşılandığı bir dünya için verilen uğraşların bir çiğ gibi büyümesi, insanoğlunun kaderini değiştirebilecek kadar büyük bir etki yapabilir. Keşke şu an dünyanın dört bir tarafından çocukların şiddete uğradığı, ezilip horlandığı, istismara uğradığı haberleri değil; mutlu ve sağlıklı çocukların yaşadığı güzelliklerin, yaratıcılıklarını kullanarak ortaya koydukları yeni düşünce ve uygulamaların yer aldığı haberleri okuyor olsaydık. O zaman dünyamızın geleceği ile ilgili de daha umutlu olabilirdik. Ne ekerek onu biçeceğimizden, çocukların iyiliği ve mutluluğu için ayrılan zaman, harcanan emek ve olumsuz koşullarda yaşayan çocuklara göstereceğimiz duyarlılık, bizlere katlanarak büyüyen huzur ve sevinçle, daha güzel bir dünyanın kapılarını açana anahtar olacaktır.

Kaynaklar

1. INTERNATIONAL WOMEN'S DAY: Ending Impunity for Violence against Women and Girls (Event)
2. UNITED KINGDOM: Generations and Children's Rights (Event)
3. UN STUDY ON VIOLENCE: European Launch at the Council of Europe (Event)
4. IRAN: Quashing of Child Death Sentence Highlights Need for Urgent Legal Reform (News)
5. UGANDA: Millions of Children at Risk If Peace Talks Collapse (News)
6. IRAQ: Children Lured Into Drugs and Prostitution (News)
7. IRAQ: 4.5 Million Children Undernourished (News)
8. AFRICA MALARIA DAY: Disease is preventable, says UNICEF (News)
9. SPAIN: Tourism and Commercial Sexual Exploitation of Children (Event)
10. THAILAND: Workshop to Promote Action After Violence Study (Event)
11. CHILD MARRIAGES: New Contract to Curb Child Marriages in Afghanistan (News)
12. THAILAND: UN Plea to End Deadly Attacks on School Children (News)
13. UNICEF: Child Slavery Still Exists (News)
14. SOUTHERN AFRICA: Trafficking in Children "A Major Problem" (News)
15. SRI LANKA: Armed Groups Continue Abducting and Recruiting Children (News)
16. CAMBODIA: Trafficking Clampdown Launched (News)
17. VIOLENCE STUDY: Recommendations Presented in Mexico (News)
18. "ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR" Çocuk Hakları Ulusal İletişim Ağı. <http://0-18.org/>

Cinselliğin Ticarileşmesi: Küresel Sömürünün Yeni Boyutu

Umur AŞKIN*

21. yüzyılla birlikte insanoğlu, küreselleşme olarak da adlandırılan süreçle birlikte sosyal ilişkilerin; ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik (zaman- uzamsal) boyutunda tahmin edemeyeceği büyük değişimlerle karşı karşıya kaldı. Sosyal ilişkiler arasındaki bu hızlı değişim, devletin gerek yerel gerekse küresel olarak ekonomide aktör olarak oynadığı birincil rolün etkinliğinin azalttı. Piyasanın küresel güçler tarafından yeniden yapılandırılması; tüketimin ve yaşam tarzı düşüncesinin toplumla bütünleşmenin yolu olarak kullanılmasına yol açtı. Bu noktadan baktığımızda, üretim sürecinin sadece meta üretimi ile ilişkili bir süreç olmaktan daha çok, sürekli olarak yeni tüketici ihtiyaçları yaratmayı sağlaması gerekmektedir. Üretim; şeylerin, biçimlerin ve tüketim ihtiyacının küreselleştirilmesi anlamına gelmektedir. Tüketim; yeni üretim süreci için ihtiyaç yaratarak, piyasanın küreselleşmesine ve tüketici davranışlarının değişmesine aracılık etmektedir. Piyasa, temel işlevini, çeşitli ürünleri ve tüketim mallarını tüketiciler için uygun hale getirecek stratejileri ortaya koyarak göstermektedir. Yaşadığımız tüketim toplumunda; bireyciliğin öncelikli olması ve bireylerin sınırsız tüketim peşinde koşarak haz alma ve aldıkları hazzı süreklileştirme istekleri; piyasanın, cinsel hizmetleri de kapsayan servislerin satımını, yaygınlaştırılmasını, çeşitlendirilmesini ve sermayenin isteklerine göre uygun hale getirmesini kolaylaştırmaktadır. Seks sektörü, - piyasanın çeşitli sosyal sınıfları ve farklı tercihleri hedefleyen ürün çeşitliliğinin varlığı ile birlikte müşterilerinin değişen dünyevi zevklerine uygun çözümleri ürettiği sürece; küreselleşen dünyamızda, küresel sermayenin krize girmemek ve girdiği krizi aşmak için geliştirdiği önemli bir yol olarak kalmaya adaydır.

Kadın fahişeliği, kadın kaçakçılığı, yoksulluk ve ülkelerin ekonomik politikaları konu ile doğrudan ilintili kavram ve olgulardır. Malların ve hizmetlerin değişimini temel alan küresel dünya ekonomisi için hayal bile edilemeyecek birçok şey, tüketimin potansiyel nesnelere olmaktadır. Kadın ve çocuk bedenleri ve bu bedenlerin metalaşmasına bağlı geliştirilmiş olan yeni ürün türleri, uzunca bir süredir küresel seks piyasasında yerlerini almaktadır. Fahişelik, cinsel sömürü amaçlı insan kaçakçılığı, pornografi, cinsel içerikli telefon görüşmeleri, eskort kızlar, evlilik ofisleri, genel evlerden ve benzeri etkinliklerden oluşan küresel seks piyasasının hacmi birçok ülkenin gayri safi milli hasılasının çok üzerindedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta, fahişeliğin gün geçtikçe "seks işçiliği" görünümü ile "sosyal hizmet"e yönelik bir yapıya büründürülmesidir. Bu da, kadınların ve çocukların; küresel güçler tarafından, sömürülenler sınıfı içine daha çok dahil edilmelerini ve pazarlanabilir metalara haline gelmelerini daha da kolaylaştırmaktadır. Fahişeliğin bir "seks işi" olarak algılanması, aynı zamanda, bu işçileri istihdam eden ve edecek olan girişimcilerin varlığının da hem yasallaşmasına hem de ahlaki normların dışında bulunmalarına yönelik politikaların temel hedefidir. Bu düşüncenin altında, uluslararası seks ticaretinin hedeflediği yoksul kadınları yoksulluğa iten serbest piyasanın yol açtığı eşitsizliklere ve yetersizliklere çare olarak, "cinsel hizmetlerin" görülmesi yatmaktadır. Fahişelik, "yoksullar için seçenek" olarak normal bir etkinlik statüsüne büründürülmekte; insan kaçakçılığı "cinsel iş için isteğe bağlı göç" ile konumlandırılmakta ve yeni liberal yaklaşım çerçevesinde kadınlar ve çocuklar ekonomi için "mal" olmaktadır. Gerek bu alandaki turizm sektörünün gelişimi gerekse kurumsallaşmış uluslararası ticari iş ilişkileri ve gerekse bu alandaki emek ihracı ile artan sayıdaki fahişe ile birlikte; seks sanayinin ülkeler için

önemli bir döviz kazanç kaynağı olduğu belirtilmektedir. Seks sanayinin genelde yasadışı yollarla gerçekleştiriliyor olması nedeniyle ne kadarlık bir gelir yarattığının tespiti oldukça zor görünmekle birlikte, kadın ve çocukların ticari mal olarak kullanımını diğer yasal olmayan ticari faaliyetlere göre daha az riskli ve daha çok kar getirici özelliği bulunmaktadır. Bu yüzden organize suç örgütleri tarafından daha çok kullanılmaktadır. Bazı kaynaklara göre tüm seks sanayinin yıllık getirisi 57 milyar dolar (\$) olduğu söylenmektedir. Bir başka kaynak ise bu rakamın uluslar arası düzeyde yaklaşık 72 milyar dolar olduğunu söylemektedir. Kadın ve çocukların, seks sanayinin satış ürünleri olarak kullanılmasının yıllık değerini yaklaşık 7 trilyon dolar olduğu söylenmektedir. ILO'ya göre Güneydoğu Asya ülkelerinin seks sanayinden sağladıkları yıllık kazançlar, ülkelerin GSMH'sinin yüzde 2'si ile yüzde 14'ü arasında değişmektedir. Bu oran Endonezya'da yüzde 0.8 ile yüzde 2.4 arasında iken, Tayland'da yüzde 10 ile yüzde 14 (22,5 milyar dolar ile 27 milyar dolar) arasında değişmektedir.

1998 yılında Birleşmiş Milletler'in (BM) ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) ortak çalışmasında, seks sanayinin yasallaşmasının ekonomik sorunlara bir çözüm ve hatta bunun kalkınma için bir yol olabileceği ifade edilmiştir. Fahişeliğin ve dolaylı olarak da diğer seks sektöründe kullanılan şeylerin ve metaların gerek **de juro** gerekse de fakto yasallaşması; erkek tüketicilerin cinsel eğlence ve tüketim için kadınlara ve çocuklara olan taleplerini artıracaktır. Erkek tüketicilerin bu talebi, daha fazla kadının ve çocuğun -şiddet, hile, ya da yoksulluklarının ve işsizliklerinin sömürülmesi aracılığıyla- seks sanayinde kullanımını da beraberinde getirecektir. BM verilerine göre her yıl bir milyondan fazla kadın ve çocuk modern çağın köleliği olarak da adlandırılan cinsel sömürü amaçlı insan ticaretinin kurbanı olmaktadır.

Özellikle çevre ülkelerde küreselleşme sonucunda ortaya çıkan ve derinleşen yapısal işsizlik, ücret düşüşleri ve eşitsizlikler kaçınılmaz olarak makroekonomik politikalar ve sosyal kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki bağın kopmasına yol açmıştır. Bireylerin toplumun ve toplumsal yaşamın dışına çıkmasına neden olan bu durum, kadın ve çocuklar için daha kötü sosyal ve ekonomik şartları ortaya çıkarmıştır. Şartların daha da ağırlaşması ve çözüm yollarının sınırlılığı kadın ve çocukları "sürüden ayrılan koyunların" durumuna düşürerek küresel sermayenin (kurdun) avı olmalarına yol açmıştır. Her yıl yaklaşık 4 milyon kadın ve genç kızın ve 1 milyon çocuğun küresel seks sanayine girdiği ifade edilmekte, genç kızların seks kölesi olarak satılmasından yaklaşık 6 milyar dolar kazanç sağlanmakta ve yaklaşık 200 milyon insanın cinsel ya da ekonomik köle olarak yaşamaya zorlandığı belirtilmektedir. Filipinli kadınların uluslararası seks ticaretinde 3000 ile 5000 dolar arası satıldığı, kadın ticaretinde Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinin kadınların yoksulluktan kurtulma ve kendi ülkelerindeki sosyal güvenlik ağlarının aşınması nedeniyle daha çok kullanıldığı bilinmektedir.

İnsan ticaretinin ve buna bağlı olarak gelişen küresel seks ticaretinin boyutlarının daha iyi anlaşılması için örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat, buradaki önemli nokta; küreselleşmenin servet, istihdam ve nüfus üzerindeki koruyucu, olumsuz etkilerinin yoksul ülkeler üzerinde yaratmış olduğu yeni ekonomik sömürgecilik sonucunda, kadın ve çocuklar alınıp satılan ve tüketilen metalar haline gelmiştir. Seks sanayinin büyümesinde ve gelişmesinde fahişeliği ve pornografiyi **de juro** olarak yasallaştırmaya yönelik uygulanan serbestleşme ve erkeklerin, kadınları ve çocukları süistimal ve sömürüsüne yönelik gösterilen geniş çaplı hoşgörünün **de fakto** yasallaştırılması yatmaktadır.

* Arş. Gör. AÜ, SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Gönüllüsü

İşyeri Hekimine Erişimde Adaletsizlikler - I

A.Gürhan FİŞEK*

1930 yılında ilk kez işyerlerinde hekim bulundurulması zorunluluğu getirildiğinde, bu alandaki adaletsizliğe karşı çok ileri bir adımdı. Genel Sağlığı Koruma Yasamız (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu), padişah fermanları ile Cumhuriyet'in yaklaşımı arasındaki temel farkı gözler önüne seriyordu. Padişah fermanlarında sağlık, madenlerde üretimin sürmesi, bahriye nezaretine savaşılabilmesi için düzenli kömür verilebilmesi için bir araçtı. Onun için 1869 yılında madenlerde doktor bulundurulması zorunluluğunu getirmişlerdi. Cumhuriyetin kurucu kuşağı ise, doktor bulundurulması zorunluluğunun gerekçesini açıkça bildirmişti : "İşçinin sağlığını korumak, olmazsa tedavi etme".

O tarihte Türkiye'nin olanakları, hekim sayısı ve sanayinin durumu ortadaydı. Savaştan çıkmış bir toplum ve ekonomi, Osmanlı'dan kalma bir eğitim sistemi ve ülkeyi kavramaktan uzak insangücü potansiyeli. Bugün öyle mi?

1930'larda 50 ve daha çok işçi çalıştıranlar için getirilen işyeri hekimi bulundurma yükümlülüğü (50-100-500 ve daha fazla işçi çalıştıranlar için yükümlülük basamak basamak artıyor, hastaneye doğru gidiyordu); bugün hala yerinde sayıyor (hastane kurma yükümlülüğü de yok).

24 Nisan'da Genel Sağlığı Koruma Yasası'nın 77.yılı kutladık. Ama hala 49 işçi çalıştıran işyerlerinin, doktor bulundurma yükümlülüğü yok. Üstelik de SSK istatistikleri 2005 yılında tüm işyerlerimizden % 98'inin bu özellikte olduğunu söylerken... Demekki işyerlerinin % 98'inde çalıştırılan işçiler, işyeri sağlık hizmetlerine erişemiyor. Bu büyük bir adaletsizlik...

Hiç mi Türkiye'nin koşulları değişmedi. Her yıl mezun olan binlerce hekim, arasında "hekim işsizliği" konusuluyor. "İşyeri hemşireliği" kavramı, ülkemizde yerleşmeye başladı. Türkiye, 4857 sayılı İş Yasası ile 50 ve daha çok işçi çalıştıran işyerlerinde yalnızca doktor değil, hemşire ve iş güvenliği uzmanı bulundurmaya da yükümlülük haline getirdi. 161 sayılı ILO Sözleşmesini kabul ederek, işyerlerinde tek tek görevli bulundurmaya yerine ortak sağlık merkezi kurulmasını öngördü. Bunu, işyeri hekimlerinin görev ve yetkilerini tanımlayan yönetmeliklerimiz de 1980 yılından beri önermekteydi.

Ama işyeri sağlık hizmetlerine erişimde, hala 77 yıl öncesinde getirilen bir ölçüt ile sınırlıyız: 50'den az işçi çalıştıran işyerlerinin yükümlülükleri arasında hekim de, hemşire de yok; iş güvenliği uzmanı da yok.

Bu direnç, ne yaşamla bağdaşmıyor; ne de çağdaşlık. Zaten şimdiden, gönüllü olarak işyerleri, "ortak sağlık birimleri" çevresinde, işyeri hekimi - işyeri hemşireleri bulundurmaya başladılar. Hatta iş güvenliği danışmanları var. Fişek Enstitüsü'nün 25 yıl önce başlattığı ortak işyeri hekimlikleri, bugün hem kapsadığı işyeri sayısı, hem de hizmet olanakları yönünden çok gelişti. Küçük işyerlerine ortaklaşa işyeri hekimliği, işyeri hemşireliği ve iş güvenliği danışmanlığı hizmetleri sunuluyor. Yeni örnekler de ortaya çıkmaya başladı. TİSK Çalışan Çocuklar Bürosu'nun önce Pendik'te, şimdi de Kartal sanayi sitelerinde başlattığı ortak işyeri hekimliği deneyimi çok önemli. Fişek Enstitüsü'nün işbirliğiyle yürütülen bu deneyim, hem kurguladığımız modelin yenilenebilirliğini gösteriyor; hem de gereksinimin büyüklüğünü. İzmir, Afyon, Kayseri, İstanbul, Ankara'dan yeni yeni haberler geliyor; işyerleri için ortak işyeri sağlık merkezleri kuruluyor.

Ortak işyeri hekimlikleri yoluyla bu sistemli yaklaşıma erişim, bir başka açıdan da bir zorunluluk. Ağır ve tehlikeli işlerin yapıldığı her işyeri, büyüklüğüne bakılmaksızın, işçi-

leri için, yönetmeliklerde örneği verilen raporlardan almak zorunda. Bu raporların özelliği, yapılacak işe elverişli olup olmadığını belirlemek. "Görme" raporu, "gece çalışabilir" ve "yüksekte çalışabilir" kayıtları yasal zorunluluklar.

- Canını dişine takıp, bir saniye başını kaldırmadan çalışan küçük işyerleri, bu raporları nasıl alacaklar?
- Tek tek işçilerini hastaneye götürüp muayene mi ettirecekler?
- Hastanede muayene eden doktor, yapılan işin özelliklerini bilir mi?
- Hastanede muayene eden doktor, işyerinin çalışma koşullarını bilir mi?

Ağır ve tehlikeli işlerde muayeneyi öngören yönetmelik, önce işyeri hekiminin bu muayeneleri yapmasını öngörüyor. O yoksa hastane ya da sağlık ocağı hekimlerinin rapor verebileceğini belirtiyor. Ama yukarıdaki son iki soru haklı bir kaygı içeriyor. Çünkü doktorlar ne o işyerini ne de işi tanırlayısıyla verecekleri raporlar da "işe özel" bir değerlendirme içeremez. 1990 tarihli genelgesinde Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi de bu kaygıyı paylaşmış; her sağlık ocağı hekimine, ağır tehlikeli işlerde çalışanlara rapor vermeden önce mutlaka işyerlerini gidip görme zorunda olduğunu bildirmişti (Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi : Genelgeler, Yazışmalar, Basın Açıklamaları 1988-1990, Ankara). Sağlık ocağı hekimleri de hastane hekimleri de, hem bu doğru yaklaşımın etkisiyle, hem de işlerinin çokluğundan bu muayeneler zaman ayırmıyorlar. Özel hekimlerin, ağır tehlikeli işlerde çalışanların muayenelerini yapmakla görevli sayılmamaları nedeniyle, küçük işyerleri için tek çözüm, ortak işyeri hekimliği uygulamasının yaygınlaştırılması.

Herşeye iyi yönünden bakmak gerek. Bugün elliden az işçi çalıştıran işyerlerinden hekim-hemşire bulunduranlar, GÖNÜLLÜ işyerleri. Bu da hem kaliteye, hem yasalara ve hem de işçisine önem verdiklerini; ya da önem veren büyük şirketlerle yakın bir bağ içinde çalıştıklarını gösteriyor. Hizmet çeşitliliğinin artmasında, işyerlerinin sağlıklı güvenli hale getirilmesinde, kaliteli ve kurallı çalışma çabası önemli bir etmen. Ama kanımızca bundan daha önemli olan motive edici öge, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı iş müfettişlerinin, sınırlı sayı ve olanaklarına karşın, özveriyle çalışmaları ile gelişmeleri tüm işyerlerine taşıma çabaları.

Bu çabaların değerini bilmek ve anmak gerek. Ama "kural"ların gelişmesi, 50'den az işçi çalıştıran işyerlerinin de ortak işyeri hekimi, işyeri hemşiresi ve iş güvenliği uzmanı bulundurma yükümlülüğünün gelmesi onların işlerini de kolaylaştıracak, yaptırabilirliklerini arttıracak. Bundan hem çalışanlar ve hem de çalıştıranlar kazançlı çıkacak.

Ne yazık ki, gönüllülük bazıları için sosyal sorumluluğunu yerine getirmek; bazıları için de "enayi"lik. İşte bu noktada, hem Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na ve hem de iş müfettişlerine büyük görevler düşüyor. Bakanlık, işverenlerin yükümlülüklerini gösteren mevzuatı dikey ve yatay yönde geliştirmeli. Yani bir yandan içeriğini zenginleştirmeli (dikey), bir yandan da daha geniş bir nüfus kesiminde uygulanmasını sağlamalı (tabana yaymalı, yatay). Yani işyeri sağlık güvenli hizmetlerine erişimde adaletsizlikleri gidermelidir.

İş müfettişleri, gelişimin güdüleyici ve itekleyici gücünün kendilerinde olduğu bilinciyle, tüm yenilikleri uygulamaya çalışmalı; hizmete erişimi kolaylaştıracak model çalışmaları özendirmelidirler. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı da, bu alandaki yasal dayanakları güçlendirmeli; en iyi uygulama örneklerinin özendirilmesi ve sergilenmesi için çalışmalıdır.

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Öğr. Üyesi
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni

HAZOP (Tehlike ve İşletilebilme Çalışması)

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek@fisek.org.tr)

Son yıllarda İş Müfettişlerinin iş yerlerinde “iş sağlığı ve güvenliği” açısından yaptıkları denetimlerde buldukları eksikliklerin başında “Risk Değerlendirmesi”nin yapılmamış olması gelmektedir.

Çünkü 4857 sayılı İş Kanunu'nun 77.nci madesi, Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik'in 6.ncı maddesi ve benzer bazı yönetmelikler işverenleri risk değerlendirmesi yapmakla yükümlü kılmıştır. Bu bağlamda Çal. ve Sos. G.üv. Bakanlığı “Genel Risk Değerlendirmesi” ile ilgili bir örnek formu da internet sitelerine koymuştur. Özellikle işletmelerde mekaniksel, elektriksel, depolama işlemleri ve yardımcı işletmeler gibi tesislerdeki olası tüm risklere karşı (özellikle kabul görmüş risk değerlendirmesi metodolojilerinden birini kullanarak) bir risk değerlendirmesi yapılmış olması gerekmektedir.

Kimya sanayiinde bu genel risk değerlendirmesi yeterli görülmekte midir? Bu sorunun kısa yanıtı maalesef “hayır”dır. Neden?

Bu soruyu yanıtlamak için satır başları halinde dünyada önemli iz ve acı bırakan birkaç kazayı hatırlayalım:

1984 yılında Hindistan'ın Bopal kentinde bir kimya fabrikasında metil izosiyanat sızıntısı nedeniyle 2500 kişi anında öldü daha sonra 20000'den fazla kişi de öldü veya ağır yaralandı.

1984 – Mexico City, Mexico – LPG tanklarının patlaması sonucu, yoğunluğu çevrede yaşayan halk olmak üzere 300 fazla ölüm, 20 M \$ üzerinde hasar oluştu.

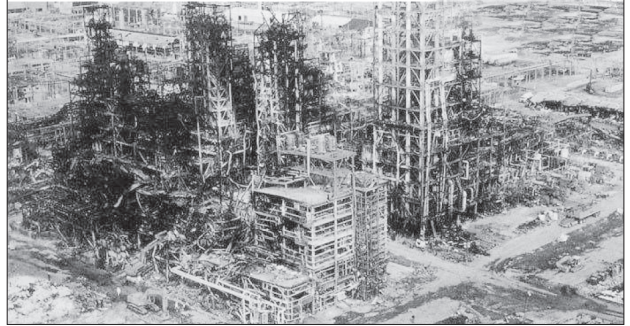

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

1988 – Norco, LA – parlayıcı hidrokarbon buharlarının patlaması sonucu 7 kişi öldü, 42 kişi yaralandı ve 400M \$'in üzerinde hasar oluştu.

1989 – Pasadena -ABD, TX – parlayıcı Etilen / İzobütan buharlarının patlaması ve yanması sonucu, 23 ölümlü, 130 yaralanmalı ve 800 M \$ üzerinde madde kayıplı kaza olmuştur.

Bu örneklere elbette gerek ülkemizden gerekse dünyanın başka yerlerinden binlercesi ilave edilebilir.

Gerek çalışanları gerekse toplumun can ve mal güvenliği ile çevre sağlığını çok yakından ilgilendiren kimya sanayi riskleri açısından bir farklılık göstermektedir. Bu nedenle genel risk değerlendirme yöntemlerinin yanında bu sektöre yönelik özel değerlendirme yöntemlerine de gereksinim vardır. Burada bu yöntemlerden biri gözden geçirilecektir.

Kimya endüstrisinde, özellikle fabrika dizaynında iş güvenliğine ilişkin daha sistematik yaklaşımların uygulanmasının gerekliliği konusunda büyük ve artmakta olan bir bilinç söz konusudur. Ayrıca, dünyada toplumun büyük kesiminden iş güvenliği standartlarının iyileştirilmesi konusunda artan bir baskı mevcuttur.

Yeni bir çalışma yürütüldüğünde, işlemin (proses'in) bir bölümünün beklenen şekilde gelişmemesi ve meydana gelecek bir sapmanın işlemin diğer bölümleri üzerinde ciddi etkiler oluşturması riski vardır.

Bu tür sapmaları çalışmak, ilk defa 1963-64'de İngiltere'de ICI Chemical Ltd.'de “kritik inceleme” teknikleri olarak başlatılmıştır. Daha sonra ilk rehber: “Tehlike ve İşletilebilme Çalışmaları için bir Rehber”, olarak ICI ve Chemical Industries Associations Ltd. tarafından 1977'de yayınlanmıştır. BP, Shell gibi büyük kimya kuruluşlarının da katkıları ile geliştirilmiştir. Uluslararası Elek-

troteknik Komisyonu (Cenevre); IEC 61882. "Tehlike ve işletilebilme çalışmaları (HAZOP çalışmaları) – Uygulama rehberi" olarak yayınlamıştır. İngilizce **HAZard & Operability** sözcüklerinin kısaltılmasından türetilmiştir.

Bu teknik İngiliz Kimya Sanayii Güvenlik Konseyi yayını olan İş Güvenliği Denetimlerinde aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

Ekipmanın tekli parçalarının yanlış çalışması veya bozulması riskinin potansiyelini ve bunun tüm tesis üzerine bir bütün olarak etkilerini değerlendirmek üzere yeni tesislerin işlemlerine ve mühendislik amaçlarına formal sistematik eleştirel bir incelemenin uygulaması.

Bu teknik (fabrika, proses) tasarımcıların hayal gücünü sistematik bir biçimde harekete geçirmeyi amaçlamaktadır, böylece bir tasarımdaki potansiyel riskleri tanımlayabilirler. Teknik oldukça esnek yapıdadır. Çok disiplinli bir ekip tarafından, kaza odaklarının saptanması, analizleri ve ortadan kaldırılması için uygulanır. Belirli rehber (anahtar) sözcükleri ve proses parametreleri kullanılarak yapılan sistemli bir beyin fırtınası çalışmasıdır. Petrokimya veya amonyak fabrikaları gibi sürekli faaliyeti gösteren büyük çaplı işletmelerden küçük tezgah birimlerine ve otoklav veya plastik levha yapımı için kullanılan makineler gibi bireysel özel ekipmanlara kadar bu endüstri içerisinde çeşitlilik gösteren her tür işletmeye uygulanabilir. Bu teknik büyük ve küçük ölçekli kuruluşlarca kimya endüstrisinde tehlikelerin tanımlanmasında yardımcı olmak amacıyla proses dizayn aşamasında ve işletme sırasında kullanılabilir. Yaygın olarak "Proses HAZOP" rehberinin kullanılmasına karşın "İnsana ilişkin HAZOP", "Prosedür HAZOP" ve "Bilgisayar yazılımı HAZOP" çeşitlerinden de söz edilmektedir.

Tehlike ve İşletilebilme Çalışmalarının ayırt edici özelliği İnceleme Süreci'dir; bu süreci boyunca farklı disiplinlerden gelen bireylerden oluşan bir ekip (Ör. Bölüm Yöneticisi, Proje mühendisi, Proses mühendisi, Enstrüman/elektrik mühendisi, İş güvenliği mühendisi/uzman –üç ila beş arası teknik üye), yapılmış ancak yaratıcı nitelikte bir yaklaşımdan yararlanarak bir tasarımın ilgili tüm parçalarını sistematik bir biçimde inceler.

İncelemeden önce birtakım hazırlık çalışmaları yapılması gereklidir (Proses akım diyagramları, Boru ve Enstrüman (alet-ölçme cihazı) diyagramları (P&ID'ler), Fabrika yerleşim diyagramları, Malzeme güvenlik bilgi formları, Geçici işletme talimatları, Isı ve malzeme dengeleri, Çalıştırma ve durdurma prosedürleri ile ilgili teçhizat bilgi formları vb.) ve doğal olarak, maruz kalınan riskleri ele almak ve belgelendirmek için takip edilecek bir prosedür (Ör: Amaç ve kapsamın tanımlanması, ekibin seçilmesi, çalışma için hazırlık, incelemenin gerçekleşmesi, takip, sonuçların kaydedilmesi) söz konusudur.

[HAZOP prosedürü

1. Sistemi bölümlere ayır (Ör: reaktör, depolama tankı)
2. Prosesin bir değişkenini yada bir görevi seç (Ör: hat, kap- tank, pompa, işletme talimatı)
3. Dizayn amacını tanımla
4. Bir proses parametresini seç.
5. Bir rehber (anahtar) sözcük uygula
6. Neden(ler) /sebepler'e karar ver
7. Sonuçları/problemleri değerlendir
8. Faaliyetleri- aksiyonları öner: Ne ? Ne zaman? Kim?
9. Bilgileri kaydet.
10. Prosedürü tekrar et (2. adımdan)]

Öncelikle, kimyasal tesislerin tasarımında iş güvenliği endüstrideki profesyonel uzmanların ve ihtisas sahiplerinin engin deneyimine ve bilgisine dayalı çeşitli uygulama kodlarının veya tasarım kodlarının uygulanmasına dayanmaktadır. Bu uygulama benzer tesislerle çalışmış ve işletmelerinde doğrudan deneyim sahibi olmuş yerel tesis yöneticilerinin ve mühendislerinin deneyimi ile desteklenmektedir.

Tüm yeni projeler bazı değişiklik öğeleri kapsamaktadır, ancak kimya endüstrisinde tesisler arasındaki değişiklik derecesi çoğunlukla önemli ölçüdedir. Kodlarla vs. ifade edilen köklü deneyimin varolan bilgi düzeyi ile sınırlı olması ve yalnızca yeni ürünlere, yeni tesislere ve yeni tasarıma yvnelik yeni işletme yöntemlerine uygulanabilirliği ölçüsünde önem kazandığı göz önüne alınmalıdır. Son yıllarda daha net biçimde görülmektedir ki, uygulama kodları oldukça değerli olmasına karşın, yeni projeler yeni teknoloji gerektirdiğinde, tehlikelerin planlı bir biçimde öngörülmesi yoluyla bu kodların tamamlanması özellikle önem arz etmektedir.

Hata ve eksiklikleri tespit için tasarımların kontrol edilmesi gerekliliği uzun zamandır kabul edilmekle beraber, bu kontrol geleneksel olarak bireysel temelde gerçekleştirilmiştir. Uzmanlar genellikle özel yetenek ve deneyimlerini tasarımın özel yönlerini denetlemek amacıyla kullanmışlardır. Örneğin enstrüman mühendisi kontrol sistemlerini denetler ve sistemlerin uygun olduğunu düşündüğünde tasarım üzerine onay işaretini koyup bir sonraki 'uzmana' gönderirdi. Bu tür bir bireysel kontrol dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi koşuluyla, tasarımı gözle görülmür biçimde iyileştirecektir; ancak bu kontrol metodunda bir dizi işlev ve uzmanlığın etkileşimini gerektiren tehlikelerin saptanması olanağı çok azdır. Bu gibi tehlikeler güvenli gibi görünen bileşenlerin ve işletme metodlarının istisnai koşullar altında beklenmedik şekilde etkileşiminden kaynaklanabilir. Bu etkileşimlerin yeni tasarımlarda araştırılması için bir grup uzmanın yeteneklerinin birleştirilmesi gereklidir. Tüm bu uzmanların bilgi ve tasarımların tesisin tüm olası koşullar altında tahmin edilen şekilde işleyip işlemeyeceğini öngörme amacıyla kullanılabilir.

Temel olarak, inceleme prosedürü işlemi eksiksiz bir biçimde tanımlar, tasarımın amacından sapmaların nasıl gerçekleşebileceğini tespit etmek için her bir parçasını sistematik olarak sorgular ve bu sapmaların tehlikelere yol açıp açmayacağına karar verir.

Sorgulama tasarımın her bir parçası üzerinde yoğunlaşır. Her bir parça, yöntem çalışma tekniklerinden türetilmiş bir dizi rehber sözcük (anahtar sözcük) etrafında formüle edilmiş belli başlı sorulara tabi tutulur. Gerçekte, rehber sözcükler tasarımın her bir parçasının bütünlüğünü test etmek amacıyla yöneltilen soruların, tasarımın amacından saptığı makul durumların her birini keşfetmesini sağlamak amacıyla kullanılır. Bu genellikle bir dizi teorik sapmayı beraberinde getirir ve daha sonra her bir sapma, sebep ve sonuçları açısından ele alınır.

Sebeplerin bazıları gerçekçi olmayabilir, bu nedenle de ortaya çıkan sonuçlar anlamsız bulunarak reddedilebilir. Bazıları önemsiz bulunup sonraki aşamalarda yok sayılabilir.

Ancak hem sebeplerin mantıklı olduğu hem de sonuçların potansiyel olarak tehlikeli olduğu bazı sapmalar da olabilir. Bu potansiyel tehlikeler daha sonra müdahale eylemi (aksiyon planı) için not edilir.

Tasarımın bir kısmı incelenip bununla ilgili tüm potansiyel tehlikeler kaydedildikten sonra, çalışma tasarımının diğer kısmına odaklanmak üzere sürdürülür.

İncelemenin amacı, tasarımın beklenen çalışma şeklindeki olası tüm sapmaları ve bu sapmalara ilişkin tüm tehlikeleri tanımlamaktır. Ayrıca, tehlikelerin bazıları da çözümlenebilir. Çözüm açık ise ve tasarımın diğer kısımları üzerinde olumsuz etkiye sebep olmuyorsa, bir karar alınabilir ve tasarım yerinde düzeltilebilir. Ancak, bu her zaman olası değildir- örneğin, daha fazla bilgi toplamak gerekebilir. İncelemelerden elde edilen çıktılar normalde bir dizi kardan ve sonraki toplantılarda yanıtlanmak üzere mevcut sorulardan oluşmaktadır.

Tanımlanan biçimde bir yaklaşım mekanik bağlamda birçok varsayımsal sapma ortaya çıkarabilmesine karşın, bu yaklaşımın başarılı veya başarısız olması dört kritere bağlıdır

- i Çalışma için dayanak olarak kullanılacak çizimlerin ve diğer verilerin kesinliği
- ii Ekibin teknik yetileri (*becerisi – ustalığı*) ve anlayışı
- iii Ekibin sapmaları, sebeplerini ve sonuçlarını görselleştirirken tasarımlarına bir *yardımcı* olarak söz konusu yaklaşımı kullanabilme yeteneği
- iv Ekibin özellikle, tanımlanan tehlikelerin ciddiyet düzeyini değerlendirirken bir oran duygusuna sahip olma yeteneği

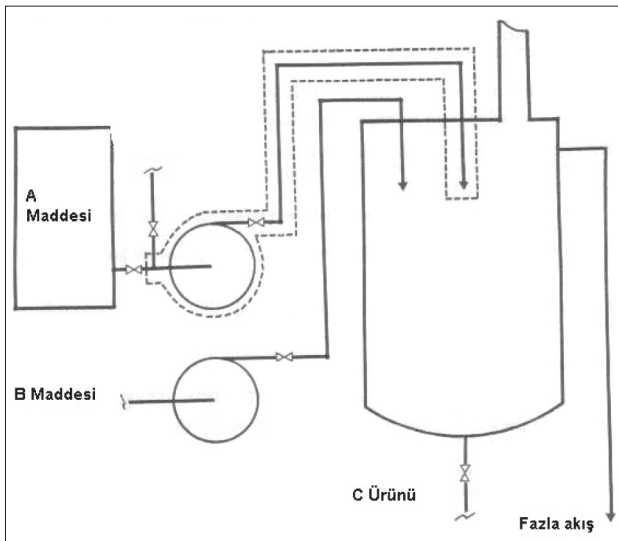
Basit bir örnek

İnceleme prosedürünün prensiplerini tasvir etmek için, **A** ve **B** kimyasallarının **C** ürününü oluşturmak üzere reaksiyona girdiği bir tesis düşünelim. İşlemin (prosesin) kimyasının **B** hammaddesinin **A**'ninkini hiçbir şekilde aşmayacağı, aksi takdirde bir patlama oluşturacak koşulda olduğunu varsayalım.

Şekil 1'e dayanarak, **A** hammaddesini pompanın reaksiyon kabına girdiği noktaya ileten pompanın emme kısmından uzanan boru hattı ile başladığımızı düşünelim.

Reaksiyon: $A + B = C$

Bir patlama meydana gelmemesi için, **B** Bileşeni **A** Bileşeni aşmamalıdır.

Tesisin incelenen kısmının taslağı şu şekildedir:

Amaç kısmen akış şeması ile, kısmen de **A**'yı belli bir oranda aktarmaya yönelik işlem (*proses*) kontrol şartları ile tanımlanmaktadır. İlk sapma, amaca DEĞİL, -ME/-MA

veya YOK *rehber (anahtar) sözcüklerinin* uygulanması ile elde edilir. Bu da aşağıdaki talimatı verme amacını doğurur.

A'yı TRANSFER ETME / AKTARMA

Daha sonra, akış şeması **A**'nın akışının tamamen kesilmesini sağlayabilecek *sebepleri* belirlemek üzere incelenir. Bu sebepler şunlar olabilir:

- i. İkmal tankı boş
- ii. Pompa dönmüyor
  - mekanik arıza
  - elektriksel arıza
  - pompa kapalı, vs.
- iii. Boru hattı kırılmış
- iv. İzolasyon valfi hafifçe kapalı Açıkça görüldüğü üzere, en azından bunların bazıları mantıklı sebeplerdir ve bu nedenle bunun anlamlı bir sapma olduğunu söyleyebiliriz.

Ardından, sonuçları ele alırız. **A**'nın akışının tamamen kesilmesi çok kısa sürede reaksiyon kabında **B**'nin **A**'yı aşmasına neden olarak patlama riski ile sonuçlanacaktır. Böylece tasarımda bir tehlike keşfetmiş oluruz ve bu da sonraki değerlendirmeler için not edilir.

Şimdi bir sonraki *rehber sözcüğü*, DAHA FAZLA sözcüğünü uyguluyoruz. *Sapma*, DAHA FAZLA **A**'NIN REAKSİYON KABINA AKTARILMASIDIR.

Sebepler, pompanın özelliklerinin bazı koşullar altında aşırı akış oranı oluşturması olabilir. Bu *sebepler* gerçekçi kabul edildiği takdirde, *sonuçları* ele alırız.

- i. Reaksiyon işlemin bir sonraki aşamasına geçerek devam eden **A**'nın fazla kısmıyla kirlenen **C** ürününü üretir.
- ii. Reaksiyon kabına aşırı akış, bir kısmının kabı taşıma yoluyla terk etmesi anlamına gelmektedir

Bu *sonuçların* bir tehlike oluşturup oluşturmayacağına karar vermek için daha detaylı bilgi toplanması gerekecektir.

Bir sonraki *rehber sözcük* DAHA AZ'dır. *Sapma* da, DAHA AZ **A**'NIN REAKSİYON KABINA AKTARILMASIDIR.

Sebepler, **A**'nın akışının tümüyle durmasının sapma olduğu durumdaki sebeplerden biraz farklıdır.

- i. İzolasyon valfi hafifçe kapalı
- ii. Boru hattı kısmen tıkalı
- iii. Pompa tam akış üretmiyor - çünkü pervaneler aşınmış, veya - valfler eskimiş, vs.

Sonuç akışın tümüyle durması duruma benzer olduğundan, potansiyel *tehlike* olası bir patlamadır.

Tüm makul sapmaların tespit edildiğini garanti etmek için, bu kısmın tasarım amacına dört rehber sözcük daha uygulanır.

A hammaddesini aktaran boru hattı incelendiğinde, akış şeması üzerine bu boru hattının kontrol edildiğine dair bir işaret konur. Daha sonra çalışma için tasarımın bir sonraki kısmı seçilir ve bu **B** hammaddesini reaksiyon kabına aktaran boru hattı olabilir. Bu sıra, tasarımın her bir kısmı, her bir boru hattı, karıştırıcılar gibi yardımcı parçalar, ısıtma ve soğutma gibi reaksiyon kabına yönelik olanaklar ve kabın kendisi için tekrarlanır.

Rehber (anahtar) sözcüklerin anlamları

Basit örnekte ilk üç anahtar sözcüğünün nasıl uygulanacağını göstererek inceleme metodunun prensiplerini ortaya koyduk. Bunlar genellikle basit nitelikte olup kolaylıkla anlaşılabilir sapmalar oluştururlar. Kalan dört *anahtar (reh-*

ber) sözcük bu kadar kolay uygulanamaz ve bazı detaylı açıklamalar gerektirir.

Bunların anlamları yine **Şekil 1**'de gösterilen örneğe dayanarak betimlenmektedir.

Sonraki her iki sapma da niteldir ve esas tasarım amacının tümü veya bir kısmı korunmuştur. Bunlardan ilki, tasarım amacı ile eşzamanlı olarak başka bir etkinin meydana geldiği bir sapmadır. Reber sözcükler **EK OLARAK**'tır ve sapma **A'YA EK OLARAK TRANSFER**'dir. Bu şu anlamlara gelebilir.

- i. A'ya ek olarak bazı bileşenlerin (komponentlerin) transferi/aktarılması. **Şekil 1**'deki akış şemasının araştırılması sonucu pompanın emme bölümü üzerinde izolasyon valfli ek bir hat görülmektedir. Bu valf kapatılmadığı takdirde, bir başka bileşen **A** ile birlikte aktarılabilir (transfer edilebilir). Bu da söz konusu bileşenin kendi başına veya **A**'nın tepkimeye girmeyen seyreltici olarak olası etkilerini ortaya çıkarır.
- ii. **A**'nın reaktöre transferine ek olarak başka bir yere daha aktarılması. Akış şemasının incelenmesiyle bunun mümkün olduğu görülmektedir. Örneğin pompanın emme kısmı üzerindeki hattın üzerine akabilir
- iii. Transfer ile eşzamanlı başka bir aktivitenin gerçekleştiriliyor olması. Örneğin, **A** boru hatları veya pompa içerisinde kaynayabilir veya ayrışabilir mi?

Diğer ilgili sapma da tasarım amacının eksik biçimde gerçekleştirildiği durumda meydana gelen sapmadır. Rehber sözcük **KISMI (PARÇASI)**'dir ve sapma da **A TRANSFERİNİN PARÇASI (AKTARIMININ KISMI)**'dir. Bu şu anlamlara gelebilir:

- i. A'nın A bileşeni (komponenti) kayıp. Burada, kayıp bileşenin etkilerinin değerlendirilebilmesi için A'nın bileşiminin bilinmesi gerekmektedir.
- ii. Pompa A'yı birden fazla reaktöre iletiyorsa, bir veya daha fazla reaktörün çıkarılması

Son iki sapma yine niteldir ancak esas tasarım amaçlarından hiçbirini göz önüne alınmamıştır. Bunlardan ilki tasarım amacının tersidir. Rehber sözcük **TERS**'tir ve sapma da **A'NIN TERS TRANSFERİ**'dir. Bu, pompa aracılığıyla reaktörden geri akış anlamına gelmektedir. Bunun mümkün olup olmadığını anlamak için akış şeması incelenir ve sonuçlar değerlendirilir.

Son olarak, tasarım amacının başka bir şeyle tamamen değiştirilmesi durumu söz konusu olabilir. Rehber sözcükler **-DEN/DAN BAŞKA**'dır ve sapma da **A AKTARIMIN-DAN BAŞKA**'dır. Bu şu anlamlara gelebilir:

- i. Başka bir maddenin transferi. Bunun olası olup olmadığını görmek için akış şeması incelenir. Değişiklik birkaç şekilde gerçekleşebilir. Örneğin, yanlış madde iletilir veya pompanın emme kısmı üzerindeki **T** parçası aracılığıyla başka bir madde kabul edilebilir. Olası maddelere ve bunların etkilerine ilişkin bilgi toplanacaktır.
- ii. Amaçlanan varış noktasında bir değişiklik, yani **A**'nın reaktörden başka bir yere transferi. Akış şemasının incelenmesi sonucu bunun **T** parçası aracılığıyla gerçekleşebileceği görülür.
- iii. Aktivitenin yapısında bir değişiklik. Örneğin, **A** aktarılmak yerine katılabilir mi?

Rehber(anahtar) sözcüklerin kullanımına ilişkin diğer bilgiler

Bir önceki bölümde, rehber sözcükler varsayımsal sapmalar oluşturmak için tasarım amaçlarına uygulanabilen standart terimler dizisi olarak sunulmuştur. Değer ve uygulanabilirlik oranları uygulandıkları amaçlara ve bu amaçlar üzerinde olası sapma modlarına dayalıdır.

Genel olarak açıklanmış amaçlar üzerinde kullanıldıklarında, tümü uygulanabilir.

Bunlar ayrıca detaylı düzeyde tanımlayıcı sözcük ve söz öbeklerine de uygulanabilir.

Ancak, ince detaylarla açıklanmış amaçlara uygulandıklarında, bazı kısıtlamalar ve hatta bazı düzeltmeler gerekli görülebilir.

REAKSİYON veya **TRANSFER** gibi bir aktiviteye uygulandıklarında, tüm *rehber (anahtar)* sözcüklerin anlaşılabilir hayali sapmalar üreteceğini gözlemlemek olgandır. Bazen bir rehber sözcük ile birden fazla sapma oluşur. Benzer şekilde, maddelere uygulandıklarında, tüm rehber sözcükler, **TERS** sözcüğü büyük bir olasılıkla istisnai olmak üzere, anlaşılabilir olacaktır. Yine, birden fazla sapma da gelişebilir. Örneğin, **DAHA FAZLA BUHAR** daha büyük miktarda veya oranda buhar (bir kapasite artışı) veya daha yüksek basınçta buhar (bir yoğunluk artışı) anlamına gelebilir.

Daha detaylı bir tasarım amacını ele alırken, olası sapma modlarının azalmasından dolayı bazı kısıtlamalara karşılaşılabilecektir. Örneğin, tasarım amacının 100°C'lik bir sıcaklık için ele alındığını varsayalım. Tek olası sapma modları (mutlak sıfırı göz ardı edersek) **DAHA FAZLA**, yani 100°C 'den yüksek ve **DAHA AZ**, yani 100°C'den düşüktür.

Rehber sözcükler zaman durumlarına uygulandığında, **DAHA FAZLA** ve **DAHA AZ** sözcükleri daha uzun ve daha kısa süre yahut daha yüksek veya daha düşük frekansları ifade edebilir. Ancak, sıra veya mutlak zaman ile uğraşıyorsak, ek rehber sözcükler **DAHA ERKEN** veya **DAHA GEÇ** sözcükleri **-DEN/DAN BAŞKA** sözcüklerinden daha anlaşılabilir olabilir. Benzer şekilde, pozisyon, kaynak veya hedefi ele alırken **KONUMUNDAN BAŞKA** sözcüğü **-DEN/DAN BAŞKA** sözcüklerinden daha kullanışlı olabilir. Yine, **DAHA YÜKSEK** ve **DAHA DÜŞÜK** sözcükleri, yükseklik bazında sapmalar için **DAHA FAZLA** ve **DAHA AZ** sözcüklerinden daha fazla anlam verecektir.

Sıcaklıklar, oranlar, bileşim, basınçlar vs. gibi faktörlerin kompleks bir özelliğini içeren bir tasarım amacı ele alındığında, her bir rehber sözcüğü özellik alanının tümüne uygulamak yerine, tüm rehber sözcük serisini her bir ögeye tek tek uygulamak daha faydalı olabilir. Yine, rehber sözcüklerin bir cümleye uygulanması sırasında, aktiviteyi tanımlayan anahtar kısımla başlayarak, rehber sözcükler serisini her bir sözcük veya söz öbeğine ayrı ayrı uygulamak daha faydalı olabilir.

[Rehber (anahtar) sözcükler: İnceleme oturumları esnasında çalışma ekibi her bir tasarım ve işletme amacı üzerindeki olası tüm sapmaları canlandırılmaya çalışır. Genel bir ifadeyle, yedi tür sapma mevcuttur ve her biri ayrı bir sözcük veya söz öbeği ile ilişkilendirilebilir. Bunlar toplu olarak 'rehber (anahtar) sözcükler' olarak anılırlar, çünkü bir tasarım ve işletme amacı ile ilişkili olarak kullanıldıklarında, uygun sapmalara yönelik yaratıcı düşünceleri yönlendirir ve teşvik ederler.]

Ana HAZOP rehber [İkincil anahtar] sözcükler : Tablo 1’de anlamları ve yorumları ile birlikte gösterilmiştir.

Tablo 1: Rehber (anahtar) sözcüklerin anlamları

Rehber (anahtar) sözcükler tasarım amacına uygulanır. Tasarım amacı bize hangi ekipmanın nasıl hareket etmesi- nin beklendiğini ifade eder.

REHBER (ANAHTAR) SÖZCÜKLER	ANLAMLAR	YORUMLAR
YOK veya DEĞİL	Bu amaçların tümüyle yokluğu başka bir durum da gerçekleşmez	Amaçların hiçbir kısmı gerçekleştirilmemiştir, ancak
DAHA FAZLA DAHA AZ	Nicel artış (bir parametrede Sayısal artış – kantitatif Çoğalma) veya Nicel azalışlar (bir parametrede sayısal azalış - kantitatif azalma)	DAHA AZ sözcükleri “ISI” ve “REAKSİYON” aktiviteleri ifade ederken, bunlar da akış oranları ve sıcaklıklar gibi miktar + özellikleri ifade etmektedir.
EK OLARAK (...KADAR İYİ) KISMI (PARÇASI)	Nitel bir artış (<i>ilave bir aktivite meydana geliyor</i>) Nitel bir azalış	Tüm tasarım ve işletme amaçları ek bir aktivite ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Amaçların yalnızca bazıları gerçekleştirilmiş; bazıları gerçekleştirilememiştir. (<i>Tasarım amacının sadece bir kısmına ulaşıyor - sistemin bir bölümü olması gerekenden farklı</i>)
TERS	Amacın mantıksal karşıtı (<i>tasarım amacının mantıksal karşıtı - öngörülen yönün aksine</i>)	Bu çoğunlukla ters akış veya ters kimyasal reaksiyon gibi aktivitelere uygulanır Ayrıca maddelere de uygulanabilir, örneğin “ANTİDOT” yerine “ZEHIR”, veya “L” optik izomerleri yerine “D” gibi
-DEN/DAN BAŞKA	Tamamen değişme (<i>başka bir aktivite oluyor - tamamen yerine geçme</i>)	Esas amacın hiçbir kısmı gerçekleştirilmemiştir. Tamamen farklı bir başka durum gerçekleşmiştir.

Tehlikeli sapmanın belirlenmesinde Tablo 2’de verilen “Hazop Sapma Matrisi” yardımcı olarak kullanılır.

Tablo 2: HAZOP sapma matrisi

Birincil Anahtar Sözcükler	REHBER (ANAHTAR) SÖZCÜKLER (İkincil Anahtar Sözcükler)						
	Daha Fazla	Daha Az	Hiç (Yok veya Değil)	Ters	Parçası (kısmı)	... Kadar iyi (Ek olarak)	..den/dan Başka
PROSES PARAMETRELERİ	Daha Fazla	Daha Az	Hiç (Yok veya Değil)	Ters	Parçası (kısmı)	... Kadar iyi (Ek olarak)	..den/dan Başka
Akış	Yüksek Akış	Düşük Akış	Akış Yok	Akış Yönü Ters	Kısmi Akış	İlave Akış	Yanlış hatta akış
Basınç	Yüksek basınç	Düşük Basınç	Vakum		Kısmi Basınç	Basınç Oluşumu	
Sıcaklık	Yüksek sıcaklık	Düşük Sıcaklık	Sıcaklık Yok		Kısmi Sıcaklık	Ekzotermik İlave sıcaklık	Kryogenik
Seviye	Yüksek Seviye	Düşük Seviye	Seviye Yok	Seviyenin Ters Değişmesi	Kısmi Seviye	İlave Seviye	İçeriği Kaybetmek
Kompozisyon veya Durum	İlave Faz	Kayıp Faz	Faz Yok	Kompozisyon veya Durumun Değişmesi	Yanlış İçerik	Kirleten	Yanlış Materyal
Reaksiyon	Yüksek Reaksiyon Oranı	Düşük Reaksiyon Oranı	Reaksiyon Yok	Ters Reaksiyon	Eksik Reaksiyon	Yan Etki	Yanlış Reaksiyon
Zaman	Çok Uzun Zaman	Çok Kısa Zaman	Zaman Yok	Ters Zamanlama	Eksik Zamanlama		Yanlış Zamanlama
Sıra	Adım Çok Geç	Adım Çok Erken	Adım Gerçekleşmiyor	Ters Adım	Geride Kalan Adımın Parçası	Ekstra Adım Eylem Dahil Olması	Yanlış Adım
İnsan Faktörü	Fazla Müdahale	Yetersiz Müdahale	Müdahale Yok	Ters Müdahale	Kısmi Müdahale	Gereksiz Müdahale	Yanlış Müdahale
Korozyon	Yüksek Korozyon	Düşük Korozyon			Kısmi Korozyon	Gizli Korozyon	
pH	Yüksek PH	Düşük pH		Ters pH			Yanlış pH
Başlatma (Açma)	Gereksiz Başlatma	Yetersiz Başlatma	Başlatma Etkisiz	KAPATMA	Kısmi Başlatma	İlave Başlatma	Yanlış Başlatma
/Kapatma	Gereksiz Kapatma	Yetersiz Kapatma	Kapatma Etkisiz	BAŞLATMA	Kısmi Kapatma	İlave Kapatma	Yanlış
Statik Elektrik	Yüksek Statik Elektrik	Düşük Statik Elektrik					Statik Elektrik

Proses Parametreleri [birinci(l) anahtar - rehber sözcükler]: Akış, basınç, sıcaklık, seviye, parlama noktası, sıcaklık, kompozisyon, reaksiyon, zaman, işlem sırası, insan faktörü, korozyon, erozyon, pH, başlatma veya açma,

kapatma veya durdurma, statik elektrik, vizkosite, sıyırma, karıştırma, transfer, ekleme, ayırma, hız, partikül büyüklüğü, ölçüm, kontrol, bakım, servis, iletişim, işlem, sinyal (işaret), tahliye (pörç-dreyn, süpürerek atma) vb. 'dir.

Hazop Analizinde / çalışmalarında kullanılacak kayıt formlar değişik şekilde düzenlenebilir. Tablo 3 de buna bir örnek verilmiştir.

Tablo :3 HAZOP Tehlike ve İşletilebilme Çalışması Risk Değerlendirme Formu

Tarih	HAZOP				HAZOP No	
Proses/sistem	TEHLİKE VE İŞLETİLEBİLME				Düzenleyen	
Alt sistem	ÇALIŞMASI				HAZOP	
	RİSK DEĞERLENDİRME FORMU				Tarihi	
KAZOP ekibi					Revizyon Tarihi	
Rehber (Anahtar) Sözcükler	Proses Parametreleri	Tehlikeli Sapma	Olası Nedenler	Sonuçlar	Mevcut Güvenlik Önlemleri	Gerekli Aksiyonlar

Kaynaklar

- Ringdahl ,Lars Harms, Safety Analysis, Principles and Practice in Occupational Safety, second Edition, London and New York, 2001 p.107-119
-Andrews,JD & Moss,TR.,Reliability and Risk Assessment, Second Edition, London, 2002, p.62-66.
-Özkılıç, Özlem, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara 2005. s.139-146.

http://www.acusafe.com/Hazard_Analysis/HAZOP_Technique.pdf
http://www.rsc.org/images/HAZOP_tcm18-12705_tcm18-35387.pdf
<http://www.ntnu.no/ross/srt/slides/hazop.pdf>
<http://www.theiet.org/publicaffairs/health/hsb46a.pdf>
http://tx.technion.ac.il/~dlewin/054402/LECTURE_12.pdf
www.hse.gov.uk/quarries/education/powerpoint/topic5.ppt
www.pmda.go.jp/ich/q/ppt/e/10-Q9%20HAZOP.ppt
<http://www.chilworth.com/hazop.cfm>

KATKILARINIZ İÇİN

VAKIFLAR BANKASI

- 1- OSTİM Şb. (YTL. Hesabı) No: 201 48 18
2- Çankaya Şb. (YTL. Hesabı) No: 202 58 08
3- Çankaya Şb. (USD Hesabı) No: 281-402 58 09
4- Çankaya Şb. (Euro Hesabı) No: 281-4032406

PTT YOLU

- 5- Posta Çeki : 102965 (Fişek Enstitüsü)

KREDİ KARTI

Kredi kartınızla katkıda bulunarak “**çocuk dostları**”mız arasına katılabilirsiniz.

Kredi kartı numaranızı, “CVC2 (kartınızın arkasındaki son üç rakam)” ve son kullanma tarihini bildirmeniz yeterli.

Lütfen katkılarınız sonrası adresinizi bize bildiriniz.

Faks : (0312) 425 28 01 ve

e-posta : cocukdostumuz@fisek.org.tr

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

> Sayfa 23'ün yanıtı

1. Eğer yer uygunsuzsa, çalışma yerinin etrafı 90 –100 cm yüksekliğinde bir korkulukta çevrilmelidir (bu korkuluğun orta yerinde bir ara korkuluk ve 10-15 cm yüksekliğinde de eteklik- topukluk bulunmalıdır.)
2. Korkulukta çevrime olanağı yoksa, işçi gövde tipini bağlanacağı, sağlam – güvenli bir yer (halka) olmalıdır.
3. İşçinin güvenli ayakkabısının tabanı kaymaz özellikte olmalı, çalışma yerine çıkmadan önce tabanı yağı gibi kolay kaydırıcı kirlenden temizlenmiş olmalıdır.
4. Baret, iş güvenliği gözlüğü, ısıya dayanıklı iş elbisesi ve ele iyi oturan cinsten iş güvenliği eldiveni kullanılmalıdır.
5. Çalışılan bölgenin (yerel) aydınlatma düzeyi önce den ölçülmeli, yapılan iş için uygun siddette olmalıdır.

Ne yapmalı ?

Kongo, Lumumba ve Coltan: Bir Başka Küreselleşme Hikayesi Daha...

Onur SUNAL

Kongo, Afrika'nın ortasında yer alan ve doğal zengin kaynaklara sahip bir ülkedir. Bunu herkes bilmese de, en azından son 10 yıldır yaşanan iç savaş nedeniyle ana haber bültenlerine sıkça konu olduğu için Kongo adı birçok insana yabancı değildir. Coltan'ın ise ne olduğunu yazının ilerleyen kısımlarında öğreneceksiniz. Ama emin olun, bir insan Allende'nin, Mandela'nın, Chavez'in, Castro'nun, Che'nin, Lula'nın ve elbette Mustafa Kemal'in kim olduğunu biliyorsa, Lumumba'nın da kim olduğunu biliyordur. Saydığım liderlerin hepsinin ortak özelliği 20. yüzyılda emperyalist güçlere bayrak açmaları ve halklarının özgürlüğü için savaşmış olmalarıdır. Sosyalist Lumumba da özgürlüğünü kazanan Kongo'nun seçilmiş ilk başbakanıdır.

Kongo, 1885 yılında gerçekleştirilen Berlin Konferansından sonra Belçika Kralı II.Leopold'ün tapulu toprağı haline getirilmiştir. Leopold; altın, pırlanta, kauçuk, kereste ve fildişi gibi Kongo'nun yerel halkına ait olan bütün doğal kaynaklarını, herkesi köle gibi zorla çalıştırarak sömürmüş ve birkez bile Kongo topraklarına ayak basmadan inanılmaz bir servet edinmiştir. Neredeyse 70 yıllık bir süre zarfında Kongo'da tam 10 milyon insan ölmüştür. Evet yanlış duymadınız, tamı tamına 10 milyon insan açlık, sefalet ve fakirlik çekerek ölüme terk edilmiş ve on milyonlarcası da gözyaşı içinde bırakılmıştır. 1960 yılına kadar geçen süre içinde, -bugün dünya'nın demokrasi, kalkınma ve insan hakları konusunda öğretmenliğini yapmaya soyunan ve AB'nin başkenti Brüksel'in sahibi olan Belçika-, Kongo'nun neyi var neyi yok sömürmüştür. Ve sonunda iş bir büyük trajediye dönüşünce konu, Birleşmiş Milletlere taşınmıştır. Bunun üzerine 30 Haziran 1961 yılında, Kongo'ya özgürlüğü verilmiştir. Aynı yıl yapılan seçimleri ise ulusalci ve sosyalist hareketin önderi Lumumba kazanmıştır.

Ne var ki böyle büyük bir zenginliği, insan hakları varisi olan batılı ülkelerin bir anda bırakması düşünülemez. Çünkü dünyanın her yerinde tekrar eden oyun hemen burada da oynanmaya başlayıvermiştir. Lumumba seçimleri kazandıktan sonra ülkenin değerli madenler açısından zengin olan Katanga ve Kasayi bölgesi birden ayaklanıvermiş ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Devlet Başkanı ile Lumumba'nın arasının açık olduğunu bilen ABD ve Belçika ise bölgeye hemen asker göndermiş, hem ayrılıkçı grubun hem de Devlet Başkanı'nın askeri açıdan elini kuvvetlendirmiş ve Lumumba yakalanarak Belçikalı bir asker tarafından öldürülmüştür.

"Lumumba'nın başbakan olduğu seçimlerin ardından 2 ay sonra, ABD başkanı Eisenhower Ulusal Güvenlik Danışmanları ile olan toplantısında Lumumba'nın ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiştir" Derek Ingram, 40 years on-Lumumba still haunts the West, Gemini News Service, 1 Eylül 2000.

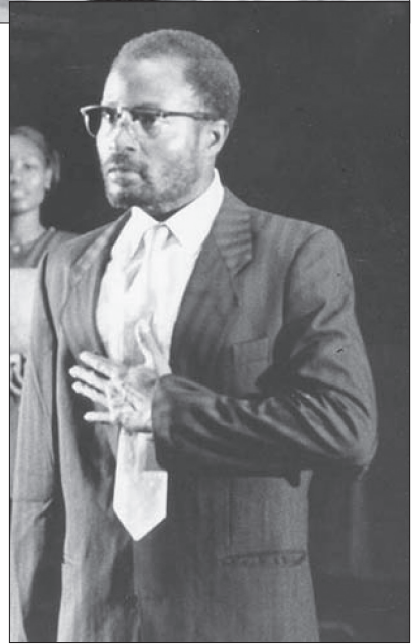
Gerçekten de Lumumba ortadan kaldırılmıştır. Lumumba'nın sosyalist ve ulusalci olması, bölgede ABD ve batılı diğer çıkar güçlerinin işini zorlaştıracığından, bölgedeki ayrılıkçılar, silah ve parayla desteklenmiş ve Lumumba'nın hayatına son verilmiştir. Bir taraftan Kongo'nun komşusu Angola'nın Marksist olması ve diğer taraftan diğer komşu ülkelerin sosyalist bloğa kayma riskinin olması batılı ülkelere tehdit ettiği için bu bölge tıpkı dünyanın diğer köşelerinde

www.karakutu.com

olduğu gibi hemen silahlandırılmıştır.

ABD, kendi ve batılı dostlarının çıkarlarına uygun hareket edeceğini bildiği Diktatör General Mobutu'yu, 1965 yılında, bir askeri darbeyle iktidara taşıyivermiştir. Mobutu rejimi, CIA tarafından desteklenmiş ve beslenmiştir. Bir çırpıda 300 milyon dolarlık silah yardımı ve 100 milyon dolarlık askeri eğitim desteği yapılmıştır. **William D. Hartung and Bridget Moix, Deadly**

www.eitbafrikart.net

Legacy: U.S. Arms to Africa and the Congo War, Arms Trade Resource Center, World Policy Institute, Ocak 2000

ABD ve Fransa, Kongo'nun komşusu olan ülkelere gizli müdahalelerde bulunmak için Kongo devletinin topraklarını kullanmış ve Mobutu rejimi de bunun için ülkesinin bu işe yataklık etmesine izin vermiştir. Bunun içindir ki, Mobutu rejimi her zaman büyük övgüler almış ve Mobutu'dan hep saygın bir müttefik olarak bahsedilmiştir. Tıpkı Pinochet, Thatcher, zamanında Saddam ve bölgemizde bazılarından bahsedildiği gibi.

1997 yılına kadar Mobutu, sahip olduğu askeri güçle ülkesindeki hareketi bastırmış ve zengin doğal kaynakların tamamını, batılı ülkelere ucuz ve ham olarak satmış ve elde edilen gelirin tamamına el koyarak, kendi hesabına "müttefiği" olduğu ülkelerdeki bankalara aktarmıştır. Ülkesini bunlar yetmiyormuş gibi 12 milyar dolar borçlandırmış ve halkını sefalet içinde yaşamaya mahkum etmiştir. Yani Kongo'nun "Küreselleşmesini" sağlamıştır. Doğal kaynakların tamamı

sömürülmüş, halk yeri geldiğinde ayrılıkçılarla, yeri geldiğinde sosyalizm öcüsüyle korkutulmuş ve silahlandırılma sürecine hız kazandırılmış ve bu sayede dikta rejimin ayakta kalması sağlanmış ve bu arada doğal kaynakların tamamı da sömürülmüştür.

1997 yılında Mobutu rejimi devrilmiş ve yerine komşu ülkeler Ruanda ve Uganda tarafından desteklenen Kabila gelmiştir. Ancak bir süre sonra Uganda ve Ruanda tarafından desteklenen silahlı güçler ülkenin madenleriyle zengin olan bölgelerini eline geçirmişlerdir. Bununla eş zamanlı olarak kimilerinin Afrika'nın 1.Dünya Savaşı olarak adlandırdığı ve tam 7 ülkenin için içine dahil olduğu bir büyük kargaşa başlamıştır. Angola, Zimbabve ve Namibya, Kongo'nun yanında yer alırken Ruanda ve Uganda Kongo'nun zengin yer altı kaynaklarının bulunduğu bölgeleri işgal etmiştir. 2006 yılına gelindiğinde ölü sayısı 4 milyona ulaşmıştır. 10 milyonlarca insan ise evlerinden ayrılmış, açlık ve sefalet içinde yaşamaya mahkum edilmiştir. **Anup Shah, globalissues.org, 31 Ekim 2003.**

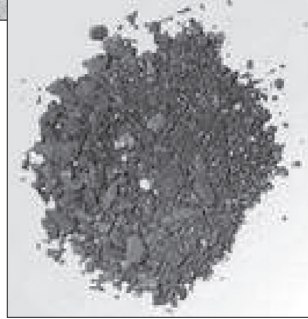
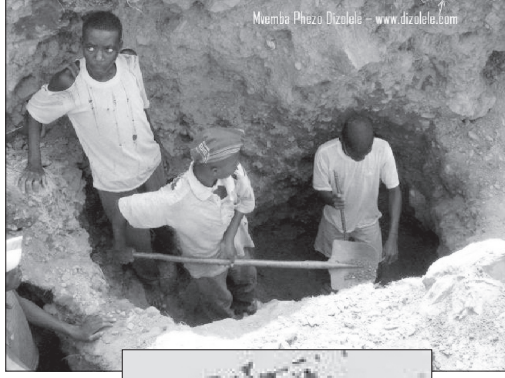
Ülkelerin savaşabilmesi için silaha, bu silahları satın alabilmek için ise paraya ihtiyacı vardır. İnsanların açlıktan öldüğü ve sağlık hizmetlerinin yok denecek kadar az olduğu bu fakir ülkelerin halkları, yaşayabilmek için gereken paraya sahip değilken nasıl olur da milyarlarca Amerikan Doları değerindeki silahları satın alabilir? Sorunun cevabı "Küreselleşme"dir.

Yazının başında bahsettiğimiz "Coltan" adlı değerli bir mineral; Ruanda, Uganda ve Kongo'nun yıllar süren bu kanlı savaşı finanse edebilmesini sağlamıştır. Coltan, çok nadir bulunan ve ileri teknoloji ile üretilen mallar için olmazsa olmaz bir hammadedir. Coltan rafine edildikten sonra elde edilen 'Tantalum'; cep telefonları, bilgisayarlar, mikroçipler, dvd'ler ve benzeri pek çok ileri teknoloji ürünü olan ve dünyanın dev şirketleri tarafından üretilen elektronik cihazların yapımında kullanılır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin önderliğinde yapılan 2002 yılındaki bir panelde konu ayrıntılarıyla tartışılmıştır. **'Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo', S/2003/1027, United Nations Security Council, 28 Ekim 2003.** Buna göre 1999 ve 2000 yılında artan talep karşısında arzın sabit kalması Coltan'ın fiyatını yükseltmiştir. Ruanda, tam 18 aylık bir dönemde kilosunu yaklaşık 200 dolardan sattığı bu değerli minerale en az 250 milyon dolar gelir elde etmiştir.

Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo, United Nations Security Council, 12 Nisan 2001.

Savaşın yaklaşık 7-8 yıl sürdüğü düşünülürse, bu ticaretten sadece

www.noedhjaelp.dk

Ruanda gibi küçük bir ülke bile milyarlarca dolar kar elde etmiştir. Ruanda, bu para sayesinde Kongo'daki savaşı devam ettirmiş, ortalığı karıştırmış ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler, Ekim 2002 yılında yayınladığı raporunda tam 128 büyük şirketin, Kongo'da yaşanan savaşı körükleyerek, coltan ve diğer değerli kaynakların sömürülmesinde etkin rol oynadığını açıklamıştır. Bu nedenle zengin ülkelerin üyesi olduğu OECD

teşkilatına, bazı şirketlerin ve şahısların bölgeye girişini yasaklayıcı acil önlemler alması konusunda uyarılarda bulunmuştur. ABD, İngiltere, Belçika ve Almanya şirketlerin faaliyeti ile ilgili engellemeler yapmak şöyle dursun, Birleşmiş Milletlere, adı geçen firmaların 'Utanc Listesi'nden çıkarılması için büyük baskılar yapmışlardır. **Declan Walsh, UN cuts details of Western profiteers from Congo report, The Independent, 27 Ekim 2003**

" ABD, Temsilciler Meclisi'nin Uluslar arası Operasyonlar ve İnsan Hakları alt

komitesine açıklamalarda bulunan istihbarat eski ajanı Wayne Madsen ise, şu anda ABD'nin Devlet Başkanı olan G.W. Bush'un babası olan eski başkan George Bush'la bağlantısı olan bir Amerikan firmasının parasal çıkar elde etmek için Kongo'daki savaşı kaşındığını söylemiştir." **John Kakande, US Army Operated Secretly in Congo, allafri-ca.com, 17 Haziran 2001**

Kongo, 1885'ten 1960 yılına kadar önce Belçika tarafından sömürülmüştür. Bunun ardından çok kısa bir dönem özgürlüğüne kavuşmuş, ulusalcı ve sosyalist dönem yaşamıştır. Ama hemen arkasından 1997 yılına kadar 20. yüzyılın en kanlı, en rüşvetçi ve en baskıcı diktatörlerinden biri olan Mobutu, batılılar tarafından yakın müttefik olarak dünyaya lanse edilmiş ve ülke sömürülmeye devam edilmiştir. Daha sonra çıkarılan iç savaşa ise 7 ülke katılmış, milyarlarca dolarlık silahlar satılmış, bölgelerin bütünü doğal kaynakları sömürülerek dev şirketlere satılmıştır. Yaşanan trajedi o boyutlara gelmiştir ki sonunda Birleşmiş Milletler müdahale etmek gereği duymuştur. Bütün bu yaşananların faturasını ise, dünyanın en zengin doğal kaynaklarına sahip olduğu halde, bu kaynaklardan elde edilen gelirin tek bir kuruşundan bile faydalanamayan zavallı, küreselleşme mağduru bir halk ödemiştir.

Yıllarca birarada barış içinde yaşayabilmiş halkların, birbirine düşmesi, sorunların en kanlı çözümleri araması, bunun için en modern silahları kullanması ve güvenlik kaygıları ile açlık pahasına yeniden silahlanması kendi tercihleri olamaz.

Eğer Kongo, 1885'te ya da 1960'da kendi haline bırakılıyorsa; bugün orada barış hüküm sürüyor olacaktı. Buna karşın Kongo, bir 'coltan' cennetine dönmeyecek; 'küreselleşmeden' en büyük yararı sağlayan sermaye, bugünkü imesini yakalayamayacaktır. Anlaşılan 'coltan' ve 'küreselleşme' arasında yoğun bir bağ kurulmuştur.

www.stolenchildhood.net

Eşyalar, Reklâmlar, İnsanlar

Erdoğan BOZBAY**
ebozbay@fisek.org.tr

“Sen” diyordu genç adam, “İstersem iki kişilik dinlenme koltuğu, köşeli oturma gurubu ya da çift kişilik yatak olabilir misin?!” Alaycı ve aşağılayıcı sesin yanı sıra, dudak kenarına iliştirilen alaycı ifade, göze sokarcasına uzatılan parmak, zavallı kanepeliğin il(m)iklerine kadar işlemişti. Söyledikleri yenir yutulur gibi değildi. Böylesine şımarık ve bir o kadar da acımasız istekler karşısında şaşırıp kalmış, ne diyeceğini bilememişti. Onun gibi yılların emektarına revamıydı bu davranış. Oysa o, uzun süredir bedenini saran yorgunluğu kimselere hissettirmemek için elinden geleni yapmıştı. Hoşgörülü bir bilge olgunluğuyla salonun kıyıcığınaya çekilmiş, ömrünün son demlerini sessiz sedasız sürdürmekteyken, yerine getirilmesi imkansız tehditle karışık bu istek karşısında tüm yorgunluğunu, acılarını bir anda unutuvermişti. Gerçekten şaşkıncı duyduklarından. Ne demesi, nasıl davranması gerektiğini uzun süre kestirememişti. Olduğu yerde donakalmış, eli ayağı buz kesmişti.

#

Geçmiş bir film şeridi gibi tekrar tekrar gözünün önünden geçiyordu. Ne zaman zor durumda kalsa hep böyle olur, çareyi geçmiş denen huzurlu limana sığınmakta bulurdu. Yine öyle oldu. Ama bu seferki diğerlerinden çok farklı çok daha baş edilemeyecek türdendi. Fır dönüyordu anılar. Bir kere, iki kere, üç kere, kaç üç kere... Sonunda dayanamadı. Kurşun yağmuruna tutulmuş savunmasız asker misali olduğu yere yığılıverdi. Kılıçtan keskin dilin sahibi ise muzaffer bir komutan edasıyla, bir kez daha baktı yerde yatan zavallıya. Tüm geçmişi silerek, tüm anıları unutarak, vefasızca, haince...

#

Mağazanın en gözde yerinde sergilendiği günleri anımsamaya çalıştı. Hani o görkemli gençlik dönemlerini. Bir bakanın dönüp bir daha baktığı günler daha dün gibi hatırlıydı. Havasından, edasından kimseliklerine yanına sokulmuyordu. Duruşuyla herkes de bir çekingenlik yaratıyordu sanki. Görücüye çıkan diğer arkadaşlarının haset bakışları sürekli üzerindediydi. Bu da ona tarifsiz bir keyif veriyordu. Hoş, hem cinsleriyle dolu geniş mağazada pek fazla kaldığı söylenemezdi. Müstakbel ev sahibesiyle, kılıçtan keskin parmağı sahibi olan eşi -ki o zamanlar gözüne çok sevence görünmüştü- bir görüşte vurulmuşlardı. Alımlı ev sahibesinin, onu incitmekten kaçınarak, oturmasıyla kalkması bir olmuş, sevgili eşine işveli bir gülümseyiş fırlatmış, yanıtı içinde gizli soruyu adet yerini bulsun gibisinden soruvermişti. “Alıyoruz değil mi hayatım ?!”

#

Yeni mekanına gelişi, salonun baş köşesine özenle yerleştirilişi görülmeye değerdi. Genç evliler geceler boyu birbirine sarılıp, üzerinde televizyon izlediler. Zaman zaman da keyiflice kestirdiler. Çıtını çıkarmadı uyanmasınlar diye. Aileye sonradan katılan iki minik, tepe tepe oynadılar üstünde, kavga ettiler, pestilini çıkardılar. Bazen çişlerini bile kaçırdılar. İçi dışına çıktı o zamanlar, midesi ağzına geldi. Saymakla bitmeyecek daha nice hüznü, mutlu, sevinçli, anılara tanıklık ettiği o günler, unutulur gibi değildi. Nasıl isyanları oynamasındı? Ona, yıllar sonra biçilen değer bu mu olmalıydı? İçine düştüğü çaresizliği bir türlü kabullenemiyor,

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fışek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Gönüllüsü

yüreği daralıyor, gözleri nemleniyordu. Ne yapardı bunca yıldan sonra, nerelere sığınır. Koskoca dünyada sevdiklerinden, daha doğrusu sevdiğini sandığı bu insanlardan başka kimi vardı? Hele de bugünkü yaşananlardan sonra, ayrılışın ayak seslerinin yaklaşmakta olduğunu düşündükçe içi bir tuhaf oluyor, keyfi kaçıyor, yaşam anlamını iyiden iyiye yitiriyordu.

#

Sanmayın ki o gece seyrettiğim reklâm filminde yalnızca kanepelik vuruldu can evinden. Onun üzerine ok gibi fırlatılan acımasız bakış, vefa yoksunu yüreğin yönelttiği parmakla biraz da ben vurulmuşum. Benim de bittiğim andı o. Kalkıp televizyonu kapatması gelmişti. Filmi çekene, o rolü oynayana, reklâmı verene laf aramızda fena giydirmiştim. Ama seyredişimin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra ilk tepkimin giderek soğuduğunu, sönümlendiğini hissettim. Belki de son zamanlarda giderek artan vefasızlık örneklerine sıkça tanık oluşumdu beni bu düşünceye götüren. Üstelik sadece eşyalar değil mağdur edilen. Hayvanlar, bitkiler, insanlar, evler, sokaklar, şehirler, ülkeler, çevre, doğa, giderek düşünceler, değerler, akıllımıza gelebilecek yada gelemeyecek her şey...

#

Bana öyle geliyor ki, bu konuda eşyalar biz insanlara göre biraz daha şanslılar. Neden dersiniz, uzun yıllar kullanıldıktan sonra, yıprandıkları, arızalandıkları, eskidikleri yada modaları geçtiği için elden, evden, gözden çıkarılacakları günü az çok kestirebiliyorlar da ondan. Ya insanlar... İster arkadaş, ister dost, isterse eş olsun, yıpranmaları, eskimeleri, belli bir süre geçtikten sonra demode olmaları, son kullanma tarihleri önceden kestirilebilir mi? Yada, “daha genci, daha güzeli, daha eğlenceli, daha varlıklı, daha güçlüsü bulunduğu eskisinin hükmü yoktur.” açıklaması durumu açıklamaya yeterli midir? Bir gün hazırlıksız karşılaşılabilecek böylesine zorlu(!) rakip yada rakibelere karşı alınacak yenilgi sonrası gözden çıkarılma gerçeği kaçınılmaz mıdır? Öyle olmasa insanların, kendilerini en vazgeçilmez zannettikleri an’larda böylesi bir hançerin kızılığıyla yüzleşmeleri nasıl açıklanabilir? Sevenleri, eşleri, dostları, arkadaşlarıncı terk edilip, tercih “öteki”ne yapılıncı, bir anda tüm düzenlerinin, düşlerinin, gelecekleri nin alt üst edilmişinin altında yatan gerçek ne olabilir? Neden hoyratça yaralanır, acımasızca kırılır, paramparça edilir bu insanlar? Sürekli bir yerleri acıtılır, kanatılır. Ne zamana kadar sürer bu acılar, yaralar ne zaman kapanır? Kapansa da geride nasıl bir iz bırakır? Nasıl dayanır bunca düş kırıklığına tuz buz olmuş yürekler, alıcı kuşlar gibi üzerine çullanan yalnızlığa nasıl katlanır? Yeni arkadaşlıklara, dostluklara, eşlere, yelken açmak için sabırla beklenen rüzgâra, rotayı açık denizlere kırarak cesarete, demir atılacak huzurlu limanlara kimlerle, hangi güvenilir kılavuz eşliğinde ulaşır?

Ne zaman, “kuşku” yerini “güven”e, düşünceleri kemiren sevimsiz sorular, yerini insanın içini ısıtan yanıtlara bırakır? “Vefa” geri döner mi bir daha? Kendisine sırt çevirenleri af eder, ömür boyu taşımaktan utanç duyacakları “vefasızlık” yükünden onları kurtarabilir mi? Sahi, “vefa” denen eşsiz dost, acımasız bakışlara, kılıçtan keskin parmaklara, parmakları silaha dönüştüren beyinlere, “vefa” yoksulu, renk yoksunu çorak yüreklerle bir şans daha verebilir mi?

Reçeteli Yaşam

Cihat UYSAL*

Doktorlar, haklarında hiçbirşey bilmedikleri insanların daha az bilgiye sahip oldukları sağlık sorunlarını çözmek için, çok az bilgi sahibi oldukları ilaçları reçete eden adamlardır.

Voltaire

Yukarıda yazdığım cümleyi, bir gazete ekinde yeralan Prof. Dr. İ. Cem Sungur tarafından hazırlanan bir yazıdan aynen aldım. Voltaire açıklıksızlığı ile ün yapmış bir aydınlatma dönemi düşünürüdür. Bu sözler akıl çağının yani rasyonalizmin doğduğu dönemin başlarında dile getirilmiş ancak, geçerliliği daha da derinleşerek sürmekte. Üstelik, dile getirilen sadece doktorlar ile sınırlı olmayıp toplumun bütün katmanlarınca ve de nerede ise her konuya uygulanabilir. Ben bu sözlerin mimarın yarattığı(!) çevre ile onu kullanan insan arasındaki akıl almaz ilişki için de irdelenmesi gerektiğini düşünenlerdenim.

Sanayi devriminden bu yana geçen sürede, insan ile ürün arasında kolaylık adına gerçekleştirilen teknik, teknolojik yenilikler (!) ciddi bir yabancılaşmaya neden oldu. Bu yabancılaşmanın boyutları ise, Voltaire'nin sözünü ettiğine paralel bir değerlendirme ile meslek sahiplerine kadar uzanan bir süreç. Küreselleşme ise, bu süreci sonuçlarını izleyemeyeceğimiz kadar kötü bir noktaya getirdi. Ülkemizdeki uygulamalar gözönüne alınırsa, mimarlık öğrenimi gördüğüm okuldan mezun olduğum günden bu yana geçen otuzaltı yılda teknolojide meydana gelen değişimleri izleyecek neredeyse hiç bir düzenleme oluşturulamamış durumda. Örneğin, yapı konusunda bilgisi olmayan kullanıcıların, bilgisinin yeterliliği kuşkulu insanlar tarafından yapılan yapılarda yaşaması gibi. Büyük depremde "deniz kumunun betonda kullanılmayacağını öğrendikten sonra bir daha kullanmadım" sözleri hepimizin belleğinde. Oysa, sorunların ayrınılıklarına giren bir program hala gündeme getirilememiş, en ucuz önlem olan bilginin yaygınlaşmasını sağlayacak örgütlenme sağlanamamıştır. Sorunlar, nerede ise her kente üniversite açmakla kirlenmenin daha da yaygınlaşması ile büyümektedir.

Yapıların taşıyıcı yapısı, altyapısı ve diğer donanımları konusunda teknik ve teknolojik alt yapı böyle iken, kullanıcı ile yapıları tasarlayan arasındaki yabancılaşma hiç gündeme gelmemektedir. Otomobil kullanımının aklın almayaçağı boyutlarda yaygınlaşması ve gelişmiş ülkelerde bile ciddi bir sorun olarak ortada durmakta; dünyadaki büyük metropollerde toplu taşıma altyapısına rağmen çözülememektedir. Ülkemizde ise, uzun vadeli planların uygulanması gündeme gelmemekte; aksine, kentlerin plansızlığı büyük bir arsa ve yapı rantı yaratarak çözümsüzlüğü körüklemektedir. Taşıt yolu, yaya kaldırımı gibi kavramlar otomobil akı-

şını sağlamak adına tamamen unutulmuştur. Böylece, otoparksız kentlerde kaldırımlar, değnekçi egemenliğine teslim olmuştur. Kaldı ki, yaya kaldırımı zaten çöp bidonları (!) elektrik direkleri, elektrik, telefon dağıtım panoları gibi altyapı öğeleri ile yeterince kullanılmaz hale gelmiştir. Sonuç olarak, kent merkezleri, atletik ve atik yaya dışı her babayığidin dolaşamayacağı bir ortam haline gelmiş; kent merkezi dışında ise yaya kaldırımsız, rögarı kapaksız, kasisi bol

alanlar can pazarını oluşturmaktadır.

Bütün bu yazdıklarım, kentlerde yapıların dışında kalan alanlar için geçerlidir. Ne var ki, sıra yapılara gelince, durumu "dışı seni içi beni yakar" diye özetleyebiliriz.

Soruna bir de herkese ders olması gereken 17 ağustos depreminden sonra hukukun vardığı sonuçlar gözü ile bakalım. Bu bakışı Yargıtay Onursal Üyesi Çetin Aşçıoğlu'nun kaleme aldığı bir yazıdan özetlemeye çalışayım.

"17 ağustos depreminden sonra çürük yapıları üreten yapsatçıların yargılandığı davalar zamanaşımına uğradı..."

...asıl sorumlu, yargılama ve savunma sanatını yapacak hukukçu (yargıç, savcı, avukat) yetiştirmeyen her kademedeki eğitim düzenidir...

...Başta politikacılar, hukukçu bilim adamları ve yüksek yargıçlar şapkalarını ve görkemli cüppelerini önlere koyarak 'yargıçların memurlaştığı, avukatların izleyici olduğu, bilirkişilerin yargıçlaştığı yargı düzenini' sorgulamalıdır...(*)

Galiba Voltaire'in söylediklerinin toplumun her kesimi tarafından yararlanılması gereken bir formül olarak algılanması gerekiyor. Her yanı ile reçete-doktor-hasta ilişkisine benzeyen yaşamı sorgulamanın zamanı geldi de geçiyor.

(*) Kaynak: Yargıtay Onursal Üyesi Çetin Aşçıoğlu'nun Cumhuriyet Gazetesi, Bilim Teknoloji eki, 6 Nisan 2007 tarih ve 1046 sayı, sayfa 16

* Mimar Y. Müh.

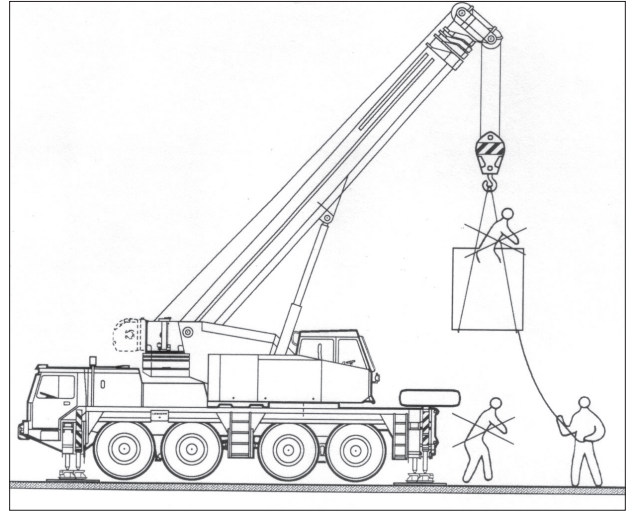
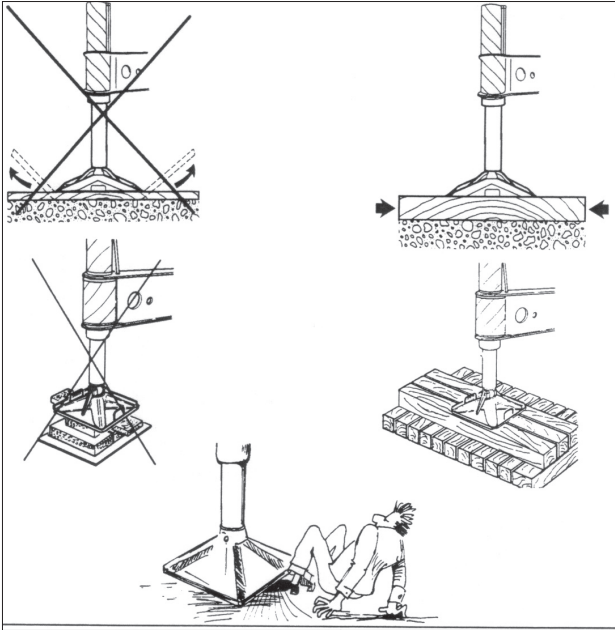

Vinçleri Kullanmada Dikkat Edilecek Önemli Kurallar

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek@fisek.org.tr)

1. “Önce İş Güvenliği” Benimsememiz gereken en iyi slogan.....
2. Vinç ile çalışmaya başlamadan önce bütün kontrollerin ve elemanların doğru çalışıp çalışmadığını kontrol ediniz.
3. Vinç'i çalıştırmadan önce destek ayaklarını tam çıkartınız. Eğer vinç serbest çalıştırılacaksa, süspansiyon kilidinin “vinç el kitabı”nda anlatıldığı gibi kilitlemesi şarttır.
4. Herzaman destek ayaklarını tam çıkartınız. Tam çıkartılmadığı takdirde vinç'in kaldırma kapasitesinde azalma olur.
9. Dönme merkezinden yük merkezine ölçülecek, vinç'in hangi yarı çapta kullanılacağını bilin.
10. Yük kapasite tablosundaki kaldırma ağırlığından; kanca, palanga-halatı bağlantısı gibi ağırlıkları çıkartınız.
11. Eğer sahada “insan” varsa, vinç ile çalışmaya başlamayın. Klakson çalın ve sahanın boşalmasını bekleyin.
12. Eğer bağlama halatı üzerinde insan çalışıyorsa, yükü kaldırmayın.
13. Yükü taşımanız gerekiyorsa, yükü daima yere yakın tutun.

5. Vinç'in çalışma anındaki yük kaldırma kapasitesini, yük kapasite cetveli”nden öğreniniz.
6. Yük kapasiteleri, gerek serbest konumda, gerekse destek ayaklarıyla, sadece düz zemine göredir.
7. Vinç'le çalışırken her zaman en kısa ve pratik bom uzunluğunu ve yarı çapını kullanın.
8. Kaldırılacak yükün ağırlığını mutlaka kontrol edin ve bilin.
14. Herhangi bir açıdan yükü çekmek veya sürüklemek kesinlikle yasaktır.
15. Makine hareket halindeyken yükün sallanmaması için aşırı hızdan sakının. Geniş yükleri yerden kendir halatla kontrol ettirin.
16. Görüş açınız kapalı ise, yükü ve çalışma sahasını gören bir kişiden açık işaretini almadan yükü kaldırmayın.
17. Vinç operatörüyle ancak bir kişi standart el işaretlerini kullanmak koşuluyla işaretleşebilir.
18. Yük kesinlikle insanların üzerinde döndürülmemelidir. Her zaman vinç hareket sahasını ve etrafını gözetleyin.
19. Vinç çalışırken yük ve palanganın üstünde kimse duramaz. (Personel asansör kafesindekiler hariç)

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Gönüllüsü

20. Gevşek elemanları, düşmemeleri için kaldırmadan önce yüklere bağlayın.
21. Aynı anda 1 adet yükten fazlasını, vincin kapasitesi müsait olsa bile, kaldırma işlemine girişmeyin.
22. Vinç rüzgarlı havada çalıştırılmadan önce, rüzgar sürati ile ilgili genel talimatlara uyunuz. Şiddetli rüzgarlarda geniş yüzeyli yükleri kaldırmayın.
23. Çalışma alanındaki enerji yüklü gerilim hatlarına çok dikkat edin.

Voltaj - Gerilim Değeri	En az mesafe (uzaklık)	
	[m]	[ft]
- 1 kV (100 V)	1	3
1 kV – 110 kV	3	9
110 kV – 220 kV	4	13
220 kV – 380 kV	5	16
Eğer voltaj- gerilim değeri bilinmiyorsa	5	16

Not: Eğer, alınan tüm güvenlik önlemlerine rağmen, eğer bir elektrik şerasesi –atlaması olursa, uyulacak kurallar:

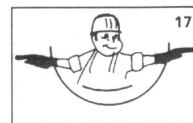
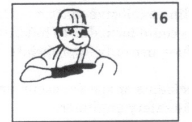
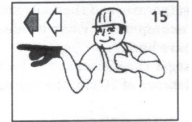
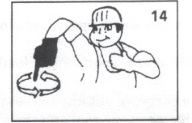
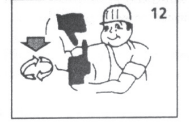
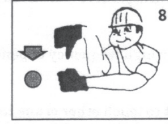
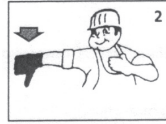
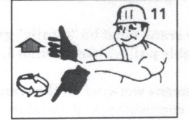
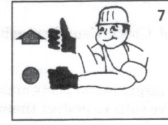
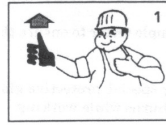
- Sakin olun.
  - Vincin kabinini terketmeyin.
  - Vincin etrafındakileri hareket ettirmeleri ve vinç'e dokunmamaları konusunda uyarın.
  - Vinç'i tehlikeli alandan uzaklaştırın.
24. Operatör; motor çalışır, yük bağlanmış ve kaldırmış durumda iken kumanda kabini- nin terkedemez. Kabini terk etmeden önce yükü mutlaka yere indirin, motoru durdurun ve kontakt anahtarını çıkartın.
  25. Eğer 2 veya daha fazla vinç aynı yükü kaldırıyor, yalnız bir kişi gerekli işaretleri vermelidir. Vinç operatörleri de bu çalışma metodunda yükü kaldırmadan önce tam anlaşma sağlamalıdır.
  26. Birden fazla vinç ile kaldırılan yükte, yükü emniyetle kaldırmak için benzer palanga sistemi kullanın. Bu yükün, vinçler arasında uyumlu dağılımını sağlar.

Slogan:

Önce Güvenlik

El işaretlerinin açıklaması

- 1 = Boom'u yükselt
- 2 = Boom'u aşağıya indir
- 3 = Yükü hafifce kaldır
- 4 = Yükü yavaşça aşağı indir
- 5 = Boom'u yavaşça yükselt
- 6 = Boom'u yavaşça aşağı indir
- 7 = Boom'u yükselt ve yükü tut
- 8 = Boom'u biraz aşağıya indir ve yükü tut
- 9 = Boom'u uzat
- 10 = Boom'u içeri – geri çek
- 11 = Boom'u yükselt ve yükü aşağıya indir
- 12 = Boom'u indir ve yükü yükselt –kaldır
- 13 = Yükü kaldır –yükselt
- 14 = Yükü aşağıya indir
- 15 = Yükü bu yöne döndür
- 16 = Tüm sistemi durdur
- 17 = Dur !

Ironinin İronisi

Taner AKPINAR*

Binalar gibi sosyal ve ekonomik yapılar da bazı temel dayanak noktaları üzerine kurulmaktadır. Bu temel dayanaklar ne kadar sağlam ve güçlü olursa, bunlar üzerine inşa edilen yapılar da o ölçüde sağlam olur. İşte küreselleşmenin de bazı temel dayanakları vardır. Ancak ironik bir biçimde küreselleşmede bu mantık ters işlemektedir. Çünkü küreselleşmenin temel dayanakları "çelişkiler"dir. Yola çıkarken omuza atılan özgürlük, demokrasi, barış, insan hakları gibi sihirli boğaların içinden varılan yerde savaş, katliam, açlık ve daha bir sürü insanlık ayıbının çıkması; sermayenin uluslararası düzeyde serbest dolaşımına karşın emeğin ulusal sınırlar içine hapsedilmeye çalışılması küreselleşmenin dayanaklarını oluşturan çelişkilerin yalnızca birkaçıdır. Küreselleşme bu çelişkiler üzerine inşa edilmiş bir yapıdır. Bu çelişkiler güçlendikçe yani çelişki daha da arttıkça küreselleşme de o ölçüde güçlenmektedir. Bu, ironinin ironisidir. Görünmez kılınmaya çalışılan bu derin çelişkiler, artık karaçalı diken gibi göze batmaktadır.

Küreselleşme sürecinin göze batmaya başlayan dikenlerinden biri de ırk, etnik köken, din, mezhep vb. yapılarla yaslanmanın artmasıdır. Amin (1999), bu durumu şöyle resmetmektedir: "Günümüzü, bir ulus devletin ya da toplumsal sınıfın üyesi olarak tanımlamadan tümüyle farklı, ortak toplumsal özdeşleşmelerle göze çarpan uyanmalar ya da yeni uyanmalar tanımlamaktadır. Böylelikle, dil, kültürel varlık, kabile ya da etnik bağlılık, bir dinsel gruba adanmışlık, yerel bir cemaate bağlanma yeniden uyanmanın aldığı birçok biçimden biridir."

Balibar ve Wallerstein (2000) farklı görünümelerde geçmişten gelen bir sürekliliği olan bu durumun, yayılcı bir politika izleyen kapitalizmin stratejilerinden biri olduğuna dikkat çekmektedir.

Peki günümüzde insanları buna yönelten nedir? Neden küreselleşme sürecinde bu tür aidiyetlere sığınma artmaktadır? Bu durum, bu tür aidiyetlere gerçekten gönül bağıyla bağlı olmaktan çok bir sığınmadır ve sosyal devletin gerçekleşmesinin bir sonucu olarak görülmelidir.

Küreselleşme sürecinde fordist üretim yöntemlerinin terk edilerek post-fordist yöntemlere geçildiği söylene de, küresel kapitalizm fordist tarzda işsizler, yoksullar, evsizler, topraksızlar, açlıklar ve daha neler neler üretmektedir. Bu üretim sosyal devletin tasfiye edilmesine koşut bir gelişim seyri izlemekte ve sosyal devletin bıraktığı boşluklardan yararlanmak isteyen bazı çevrelere ideal fırsatlar sunmaktadır. Yoksulluk, işsizlik, evsizlik, açlık denizlerine düşen geniş halk kitleleri çaresizlikten ırk, etnik köken, mezhep yılanlarına sarılmaktadır.

Devlet aygıtının boş bıraktığı noktalarda bu tür yapılar alternatif otoriteler olarak türemektedir. Sosyal devletin tasfiye sürecinde bu tür fırsatlar kollayan grupların,

bu fırsatı yakaladıklarında sosyal devletin tasfiyesine hız verme yönünde çaba harcaması da kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada farklı gruplar arasında otorite mücadelesi de kaçınılmaz olacaktır.

Nihai amaç gelişip güçlenerek devlet yapısının içine sızmak ve devlete kendi rengini vermektir. Böyle olunca da birtakım sosyal gereksinimleri artık vatandaş olarak kamusal yollardan karşılama olanağı fiilen ortadan kalkmaktadır. Devletin sosyal yüzünü görebilmek ona rengini veren yapılara ait olma koşuluna bağlanmaktadır. Kamusal kadrolara eleman alımında, kamusal kaynaklı sosyal yardım fonlarının dağıtımında, başka birtakım kamusal hizmetlere erişimde bu tür nesnel olmayan kriterler ön planda tutulmaktadır. Küreselleşme adı verilen süreçte, sosyal politika uygulamalarının bir yandan özel kesime diğer taraftan da hayırseslerin insafına devredilmeye başlanmasıyla, söz konusu olgu daha da güçlenmektedir. Dünya Bankası'nın öncülüğünü yaptığı, sosyal politika uygulamalarının "en fazla muhtaç olana yardım" anlayışı ile sınırlandırılmasını öngören yaklaşım, diğer uluslararası mali kuruluşların da yardımıyla, giderek yaygınlaştırılmaktadır. Bu yeni anlayış çerçevesinde insanların ırk, etnik köken, mezhep vb. farklılıklarına duyarlı, koruyucu politika önerilerinde bulunulmaktadır.

Temel insani gereksinimlerin kamusal sunumunda bunlar bir insan hakkı ve devletin görevi iken, yeni oluşumda bireyler söz konusu gruplara bağlılıkları ölçüsünde bu gereksinimlerini karşılayabilmektedir. Hizmetler bireylerin bağlılık ve itaatkarlıklarına karşı alternatif otorite tarafından verilen bir ödülle dönüşmektedir. Bağlılık duymayan ve itaatsizlik edene ise ödül yoktur. Bu tür durumlar, geçmişte kalmış ve artık geçerliliği olmayan birtakım toplumsal norm ve değerlerin, inanç kalıplarının sürdürülmesine de yol açmaktadır.

Kapitalizmin ortaya çıkışı emek-sermaye çelişkisi üzerine kurulu bir toplumsal yapı yaratmıştır. Emek-sermaye çelişkisi düzleminde verilen mücadelede emeğin nihai amacı bu karşıtlığa son verip sınıfsal ayrımı ortadan kaldırmaktır. ırk, etnik köken, din, mezhep vb. yapılarla yaslanmanın artmasının temelinde; işte bu emek-sermaye çelişkisini önce gizleme ve ardından da toplumsal mücadeleyi bu düzlemde başka bir düzleme kaydırma çabası yatmaktadır. Bu çaba çerçevesinde Elveda Proleterya (Gorz, 1986) gibi sloganlarla emekçi sınıfın tarihe karıştığı ilan edilip ırk, etnik köken, din, mezhep vb. aidiyetler körüklenerek; insanlara tarih ve toplum dışı bir bilinç aşılarmaya ve insanlar tarih ve toplum dışı bir mücadele düzlemine çekilmeye çalışılmaktadır.

Kaynaklar

AMIN, Samir, (1999), *Küreselleşme Çağında Kapitalizm*, (Çeviren: Vasif Erenus), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

BALIBAR Etienne ve WALLERSTEIN Immanuel, (2000), *ırk Ulus Sınıf-Belirsiz Kimlikler*, (Çeviren: Nazlı Ökten), Metis Yayınları, İstanbul.

GORZ Andre, (1986), *Elveda Proleterya*, Alfa Yayın, İstanbul.

* Arş. Gör. AÜ, SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Berkes'in "Asya Mektupları" Üzerine

Can Umut ÇİNER*

Bugünlerde, Niyazi Berkes'in çalışmalarını yeniden anımsamalı ve okumalıyız. Berkes, tartışmasız, ülkemizin yetiştirdiği büyük sosyolog ve tarihçilerden biri. Çoğumuzun okuduğu en önemli yapıtlarını şöyle bir hatırlatalım: *Siyasi Partiler* (1946); *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz* (1964); *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* (1965); *100 soruda Türkiye İktisat Tarihi* (1969-70); *Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik ve Sosyalizm* (1969); *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (1973); *Türk Düşününde Batı Sorunu* (1975); *Atatürk ve Devrimleri* (1982); *Teokrasi ve Laiklik* (1984) ⁽¹⁾.

Kanımcıca, Berkes'in eserleri arasında "Asya Mektupları"nın ayrı bir önemi var. Genelde tarihçiler dışında, "akademik" yazılarda, gezi yazıları ile onun üzerine izlenimlere ve eleştirilere pek az çevre yer verir; hatta genelde üzerinde durulmadan geçilir. Bu türden yazılarda, Berkes'in kendi deyimiyle "enine boyuna incelemeden, ilk izlenimlerin mahsulleri" ⁽²⁾ olduğundan ve "bilimsel bir değer" taşımadığından genelde bir kenara itilirler. Ancak, somut durumun somut analizi bakımından ve döneme ilişkin olayların birinci elden gözlenip yorumlanması açısından oldukça önemlidir/değerlidir. Ayrıca, çalışmalarımızda dikkate almamız ve seçmemiz gereken bilgileri/belgeleri anlamlandırmamız/yorumlamamız ıko-aylaştıracabilecek türdendir.

İşte Berkes'in 1958-1959 yılları arasında 16 ay Pakistan'dan Japonya'ya kadar süren serüvenini kardeşine anlattığı mektupları bir kitapta toplamıştır. Bu mektuplar, hem edebi hem de gezi yazıları olma değerinin yanında yazarın yaşadığı yerlerdeki gerçekliği derinlemesine kavramamız sağladığı ve gelip geçici bir etkiden çok derinlemesine etki yaratması açısından da çok önemli. Söz konusu derinlemesine etkiyi, internetteki herhangi bir gezi yazısında ya da gazetelerdeki gezi köşelerinin yüzeysel ve piyasalaştırılmış taraflarını düşünürsek daha iyi anlayabiliriz.

Berkes'in mektupları bize bir anlamda, "yaşamadığımızı yaşıyor ve görmediğimizi gösterir nitelikte olduğundan" ⁽³⁾ bir çırpıda okunuveriyor. Ayrıca, oldukça öğretici ve kullandığı betimlemeler gerçekten vurucu.

Bu kısa yazıda, mektuplar üzerine bir değerlendirme yapmaktan çok, oradan alıntılarla dikkat çekme yolunu seçtim. Bunun nedeni ise Berkes'in gözlem yeteneğini ve ileri görüşlülüğünü anımsatıp, okuyucunun ilgisini çekmektir.

Asya Mektupları'nın önsözünde şöyle diyor Berkes:

"Eleştirilerimde hiçbir Asya ülkesinin insanlarını, devletlerini, rejimlerini aşağı görmek gibi duygular geçmedi içimden. Onların iyiliklerini, kalkınmalarını, yükselmelerini istediğim için bir Atatürk kuşağı çocuğu olarak yer yer isyan ettiğim, ağır eleştiriler yaptığım olmuştur. Asya'nın sessiz milyonlarının içine düşürüldüğü "sefalet"i çok kez emperyalist gözlemciler dışarıya tanıtmazlar. Ben onların tuttuğu yolu benimseyeme-

dim."⁽⁴⁾

Sömürge yönetimi ve sömürge olgusu üzerine değerlendirmeleri bu yazıyı yazmamın nedenidir. Öyle ki yazarın buradaki gözlemleri, şaşkınlığı ve ardından tahlilleri gerçekten üzerinden düşünülmesi gereken cinsten:

"Kafamda bilgisizlikten gelen, mantık yoluyla doğru sandığım bir inanç vardı. Biz "batı"nın sömürgeci olmamıştık, ama onu kendi kafalarımıza göre uygulamaya kalktığımız için o medeniyetin usullerini yüzümüze, gözümüze bulaştırdık, diyordum. Hâlbuki buralara o medeniyetin insanları gelmişler. Bunları o medeniyetin idaresi altına sokmuşlar. Eh, o zaman bizim şikâyet ettiğimiz kötü, yanlış usullerin burada olmaması gerek, derdim. Pakistan'da

iken bu inancımın baştan başa yanlış olduğunu görmüştüm..." ⁽⁵⁾

Batının sömürgeci anlayışına göre, sömürgeciler sömürdükleri coğrafyaya "medeniyet" götürme amaçlı gittiklerini iddia etmişlerdir. Söz konusu medeniyet götürme biçimini, "gelişmiş" bir toplumun "daha az gelişmiş" bir topluma uyguladığı her türlü eylem olarak düşünmek gerekir. Sömürgeciler için, bu eylemlerin içinde en önemlerinden biri, sömürge yönetimlerinin ilkeleri ve onların örgütlenme biçimleri olmuştur. Berkes'in şaşkınlığı ya da kendi deyimiyle bilgisizliği eski sömürge ülkelerinin "yönetim" sorunlarının boyutları ile ilgilidir. Çıkarıldığı çarpıcı sonuçlardan biri, sömürgecilerin sömürgelerinde kurdukları "yönetim" uygulamalarının "sorunlu" olduğu şeklindedir.

Berkes, sadece yönetim konusunda değil, hemen her konuda, anlattığı ülkeleri kendi deyimiyle "laboratuvar" gibi görünürken aynı zamanda gördükleri ve onların bizdeki çağrışımları nedeniyle oldukça tedirginidir. Asya Mektupları, bu anlamıyla söz konusu tedirginliği yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

Berkes, genel anlamda, sorular sordurtan ve bazılarında önemli yanıtlar getiren bir bilim adamıdır. Asya Mektupları ise yine bazı soruların tetiklenmesi bakımından oldukça önemlidir: Günümüzdeki "demokrasi ihracı" ve "devlet inşası" tartışmalarını tarihsel bir bağlamda incelersek nasıl sonuçlar elde edebiliriz? Ayrıca, bugün Balkanlar, Avrupa Birliği üyesi olan "Avrupalılaştırılmış/Avrupalılaştırılmı/Avrupalılaştırılmış" Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve rengârenk devrimlerle sarsılan, Rusya çevresindeki ülkelerde "demokratik misyon" olgusunu nasıl anlamlandırabiliriz? Son olarak, mektupları okuyacakların kendi ilgi alanları çerçevesinde pek çok soru üretmeleri ve zevkle okumaları umuyla bitirelim.

Dipnotlar

- 1 Bu listeyi Türkiye'de Çağdaşlaşma kitabının girişinden aldım: Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, Kasım 2006.
- 2 Niyazi Berkes, *Asya Mektupları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.57.
- 3 Tırnak içindeki bu ifade, Emin Özdemir'in okumanın yaşamı zenginleştiren ve değiştiren yönlerini anlatırken kullandığı betimlemelerden biridir. Emin Özdemir, *Eleştirel Okuma*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s.18.
- 4 N. Berkes, s. 8.
- 5 N. Berkes, s.10.

* Arş. Gör. AÜ, SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Gönüllüsü

Sevinç ve Hüzün Bir Arada

GENÇ KIZ EVİ'NDE SEVINÇ

23 Nisan 2007. Genç Kız Evi'ndeki kızlarımızda olağan dışı bir hareketlilik var. Erkenden gelmişler; kapının açılmasını bekliyorlar. Kimi duvarın üzerine oturmuş; kimi merdivenleri bir iniyor bir çıkıyor, bir sokağın başına gidiyor, bir geliyor; kimisi “**Son anda bir değişiklik olur mu acaba?**” kaygısıyla ne yapacağını bilemiyor. Zaten Genç Kız Evi'ne gelirken giyimlerine özen gösterirlerdi; ama bugün daha bir temiz, daha bir özenli giyinmişler; üstlerindeki en güzel giysileri. Çünkü bugün 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı. Atatürk, Türkiye tarihindeki en önemli günü, Cumhuriyetimizi, bağımsızlığımızı daha da ileri

2007, Siyah-beyaz baskı **Vakıf Özel Ödülü**

Yine de / Selçuk KADIOĞLU

taşımaları için, çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmaları için çocukları görevlendirmiş.

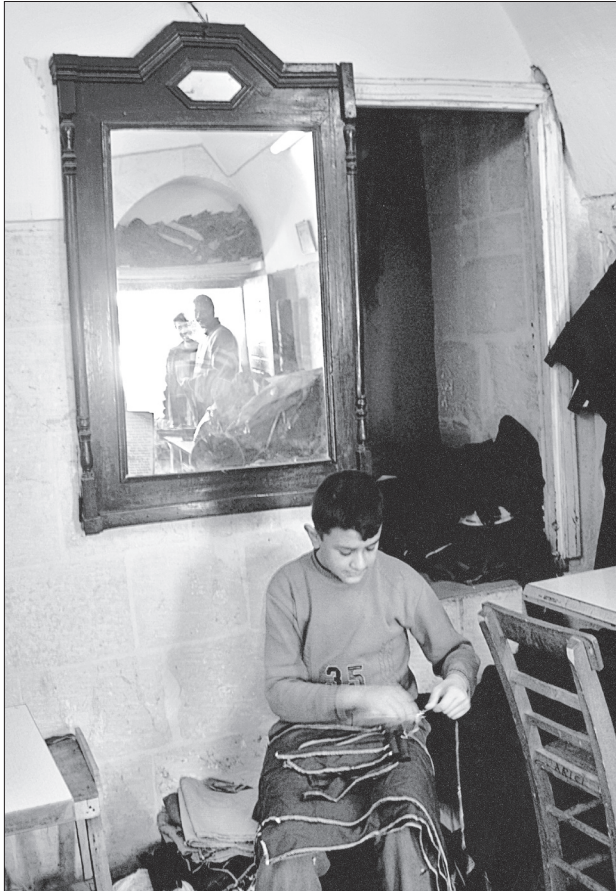
İşte bu çaba içerisinde olan Boztepe'li genç kız çocuklarımız, Çankaya köşküne gidiyor. Hem Atatürk'ün yıllarca Türkiye Cumhuriyeti'ni yönettiği köşkü görecekler ve hem de Cumhurbaşkanı **Sayın Ahmet Necdet Sezer** ile tanışacaklar. Ne büyük bir onur. Sayın Cumhurbaşkanının genç kızlarımızı onurlandırması, bir anda bütün Vakıf çalışmalarının önüne geçti. **5.Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması'nın** sergi açılışı ve ödül töreni bile bir gün ertelendi.

Boztepe'li genç kız çocuklarımızın, Çankaya Köşkü'nü ziyaretleri, beklediğimiz gibi, çok güzel ve etkileyici oldu. Görkemli salonlar, halk oyunları, Cumhurbaşkanı'nın konuşması, her çocuğa birer armağan vermesi ve tek tek her çocuk grubuyla fotoğraf çekilmesi, unutulmayacak anlardı. Dönerken yolda bir Boztepe'li genç kızımız dedi ki: “**Ne şanslıyız!**”. Biz de dedik ki: “**Bu bir şans değil; çalışkanlığınızın, okumak ve ülkeye katkıda bulunmak, tüm engelleri aşmak için gösterdiğiniz çabaların bir ürünü**”.

BİZİ ÜZEN FOTOĞRAF KARELERİ

Sevinçle hüznü, başarıyla başarısızlığı, kıvançla utancı birarada yaşıyoruz. Bir yanda, Vakfımıza gelen üniversiteli gençler, Boztepe'li genç kızlar ve anneleri; aynı günde yüzümüze bir tokat gibi çarpan çalışan çocuk fotoğrafları.

Şaşkın, mutsuz ama en önemlisi umutsuz. Bilim Kurulu üyelerimizden **Tunç Savaşçı**, çalışan çocuk fotoğraflarına bakar; “**Onları gülümsemelerinde bile bir hüzün, bir acı saklı**” derdi. Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği “**Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)**” çalışmaları sırasında, 1990'larda bir afiş hazırlanmıştı. Gülümseyen iki çalışan çocuk fotoğrafının al-

2007,Siyah-beyaz baskı **2. ödül**

Son çıraklar / Selçuk KADIOĞLU

Ödül ve Sergilenmeye Değer Görülen Fotoğraflar (Siyah-Beyaz)

Birincilik	Mehmet Çakır
İkincilik	Selçuk Kadioğlu
Üçüncülük	Abdulcelil Topalfakioğlu
Vakıf Özel Ödülü	Selçuk Kadioğlu
Mansiyon	Fehmi İçyer
	Enes Hulusi Çimen
	Onur Arısoy

tında şöyle yazıyordu:
“Hala gülümsüyorsan,
çocukluğuna verin.”

Ya biz büyükler için ne diyecekler?! İyi ki fotoğraf sanatçıları var. Onlar Türkiye'nin dört bir köşesinde getirdikleri çalışan çocuk fotoğrafları ile bize yolun yarısına bile gelmediğimizi gösteriyorlar. Gözden uzak olan bu çocukları, gönüllerimizden uzak tutmamızı önüyorlar. Türkiye tarihinin bir sayfasını, çalışmalarıyla belgeliyorlar. Keşke bunu 87 yıl önce de yapsalardı; kaç arpa boyu yol gittimizi bilirdik. Ama yıllar sonra, torunlarımız, ülkelerinin ne zor koşullarda, hangi çocukların sırtında yüklediğini görecekler.

Fotoğraf çalışmalarıyla, fotoğraf dağarcığımızı geliştiren, bizleri istem üstünde tutan, hem tüm katılımcı fotoğraf sanatçılarına, hem de değerli seçici kurul üyelerine teşekkür ediyoruz. Hem ödül kazananları, hem

2007, Siyah-beyaz baskı 1. ödül

Sepetli kız / Mehmet ÇAKIR

sergileme alanları kutluyoruz. İyi varsınız.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı tarafından düzenlenen “5.Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması” seçici kurulu, Ozan Sağdıç, Mehmet Aslan Güven, Adnan Polat, Erol Karaca ve Oya Fişek'ten (vakıf temsilcisi) oluşuyordu. Seçici Kurul, 24 Mart 2007 tarihinde toplandı. Yarışmaya gönderilen 57 yarışmacının 110 siyah beyaz ve 263 renkli baskı fotoğrafı katılım formunda belirtilen konu ve amaç kapsamında değerlendirildi. 35 yarışmacının 104 adet çalışması ödüle değer görüldü. 28 adet siyah-beyaz, 60 adet renkli baskı çalışma sergilenmeye değer görüldü.

Ödül töreni 24 Nisan 2007 tarihinde saat 18:00'de Prof.Dr.Nusret H.Fişek Bilim ve Sanat Ortamı'nda gerçekleştirildi. Sergilenmeye değer görülen fotoğraflar ile dereceye giren fotoğrafları 24-30 Nisan 2007 tarihleri arasında aynı yerde sergilendi. 15 Mayıs 2007 tarihinden itibaren de web sitemizde ziyaret edebilirsiniz.

2007, Renkli baskı, Vakıf Özel Ödülü Sandıkçı kız / Ercan YOLGİDEN

Ödül ve Sergilenmeye Değer Görülen Fotoğraflar (Renkli) :

Birincilik	İbrahim Peynirci
İkincilik	Behiç Günalan
Üçüncülük	Birol Kırac
Vakıf Özel Ödülü	Ercan Yolgiden
Mansiyon	Ahmet Fatih Sönmez
	M.Mebrur Hatunoğlu
	Okan Yılmaz

2007, Renkli baskı, 3. ödül

Dökümhane / Birol KIRAC

Özgür Kızlar Pardus Kullanır...

Koray LOKER

Basında haberleri çıktı, sektör kulislerinde konusu geçti, belli ki daha da konuşulacak ki; T.S.K.'nın Askeralma dairesi ile başlayan süreç hızlanıyor ve pek çok kurum Pardus işletim sistemini kullanma kararı vermeye başladı. Özel şirketler, üniversiteler, projeler birbirini izliyor. Elbette ki her biri Pardus'un ne kadar güvenilir bulunduğu dair, doğru bir noktaya vardığına dair harika birer gösterge ve hatta gücümüze güç katan, benzetme yerinde olursa, "ayağımızın yere daha sıkı basmasını" sağlayan uygulama alanları... Pardus geliştiricileri olarak mutluyuz, gururluyuz...

Geçtiğimiz ay Fişek Enstitüsü Genç Kız Evi'nde, bu örneklerle kıyasla çok daha mütevazı bir tabloyla karşılaştım... Ankara'nın gecekondu semtlerinden birinde minicik bir kondunun içinde bir odaya sığdırılmış 5 tane bilgisayar vardı karşımda... Hani yine benzetme yerinde olursa, "proje için küçük ama benim için büyük bir adım" olacaktı gün içinde orada bulunmak...

şınmış ve çevre çocuklarının çalışan çocuklar arasında katılmamaları için uğraş verilmeye başlanmış. Eğitim konusunda erkek çocuklara kıyasla daha az olanağa ulaşabilen kız çocukları için derslerini çalışabilecekleri "sıcak ve sessiz" ortamlar sunabilmek ve onlara derslerinde destek olacak dostlarla buluşmalarını sağlamak için... Hani kısaca söylersek, özgürlük için... Gençlik yaşlarında bir kocaya emanet edilip, o güne kadarki "masrafları için" alınan bir başlık parasına değişebilecek kızlarla, kendi kararlarını alabilecekleri, birey olabilecekleri, özgür olabilecekleri bir dünya olduğu gerçeğini paylaşabilmek için...

İşte bu güzel amaç için hayata geçirilen ilk uygulama alanında, ilk Genç Kız Evi'nde bilgisayar odasında Pardus kurulu bilgisayarlar karşılıyor genç dostlarımızı... Bilgisayar kullanmayı, bu dünyanın olanaklarını, araştırmayı, yazmayı, paylaşmayı Pardus'la öğreniyorlar... Söyler misiniz, Türkiye'de kaç şirket varsa toplanıp Pardus kullanmış, 100bin bilgisayara kurulmuş Pardus, bundan daha mutlu olabilir misiniz bir geliştirici olarak?

Tabii, bu pek tesadüfi bir durum değil, Fişek Enstitüsü'nün tüm bu rüya gibi etkinlikleri gerçekleştirmesini sağlayan bir başka kanadı daha var. İş güvenliği, sağlık hizmetleri gibi alanların yanı sıra bilişim alanında da iş üreten bir .com.tr kanadı. Fişek Bilişim de, Türkiye'de yıllardır bir çok kuruma özgür çözümler sunmuş, danışmanlık ve eğitim vermiş en deneyimli kurumlardan biri. Yani buradaki Pardus kurulu bilgisayarlar, Pardus diye bir şey hiç olmasaydı bile özgür birer bilgisayar olacaktı kuşkusuz... Ancak bir başka güzel sevinç de buradan kaynaklanıyor ya zaten... İlk günden beri Pardus'un gelişimine önemli katkılar sunan bilişim

kanadının, ana kurumun böyle önemli ve anlamlı bir projesinde Pardus tercih etmesi hani ana/babanızın sizi elinizde bir diplomayla gördüklerinde gözlerinde gördüğünüz yaşa benziyor...

Haydi kızlar yahu, kalkın sabah erkenden, doğru okula... Kendinizi gerçekleştirebilmek için, kendi yolunuzu kendiniz çizilebilmek için, özgürlük için... Biz de arkanızdayız, hani bu saatten sonra ne olursa olsun başarılı olacak bir proje yaptınız siz bizi, çünkü başka hiçbir şey için değilse de, sizin özgürlüğünüz için devam ediyoruz yola...

Fişek Enstitüsü sosyal politika ve sağlık konularında Türkiye'nin ünlü olmadan çok bilinen kurumlarından. Habitat II'nin öne çıkan projeleri arasında yer alan Fişek Modeli, Cumhurbaşkanlığı'nın da takdirini almış ve ödüllendirilmiştir. Bu model, çocukların çalışma yaşamına erken yaşta girmelerinin yol açtığı olumsuzluklar arasında en önemli ikisini sağlık ve eğitim olanağından yoksun kalmak olarak kabul eder. Türkiye'nin ilk halk sağlığı profesörü ve eski Türk Tabipler Birliği başkanı Nusret H. Fişek'in izinden giden gönüllüler sağlık olanaklarını iş yerlerine, çıraklık okullarına ulaştırır yıllar boyunca ve sonra sıra sosyal olanaklara gelir...

Aslında nasıl özetleyebileceğimi bilmediğim, harika ama upuzun bir öykü bu... Sonuçta bugüne gelindiğinde "çocukluklarını yaşayamayan çocuklara" toplumsal bir vefa borcunu ödemek adına bir çok sosyal proje hayata geçirilir ve serüven devam etmektedir... Bugün içinde olduğum o küçücük bilgisayar odası da, Genç Kız Evi'nin bilgisayar odasıydı.

Çalışma hayatına katılmış olan çocukların, emeklerini sürdürülebilir bir eğitime yönlendirme çabası bu kez, bu proje ile daha önceki bir adıma ta-

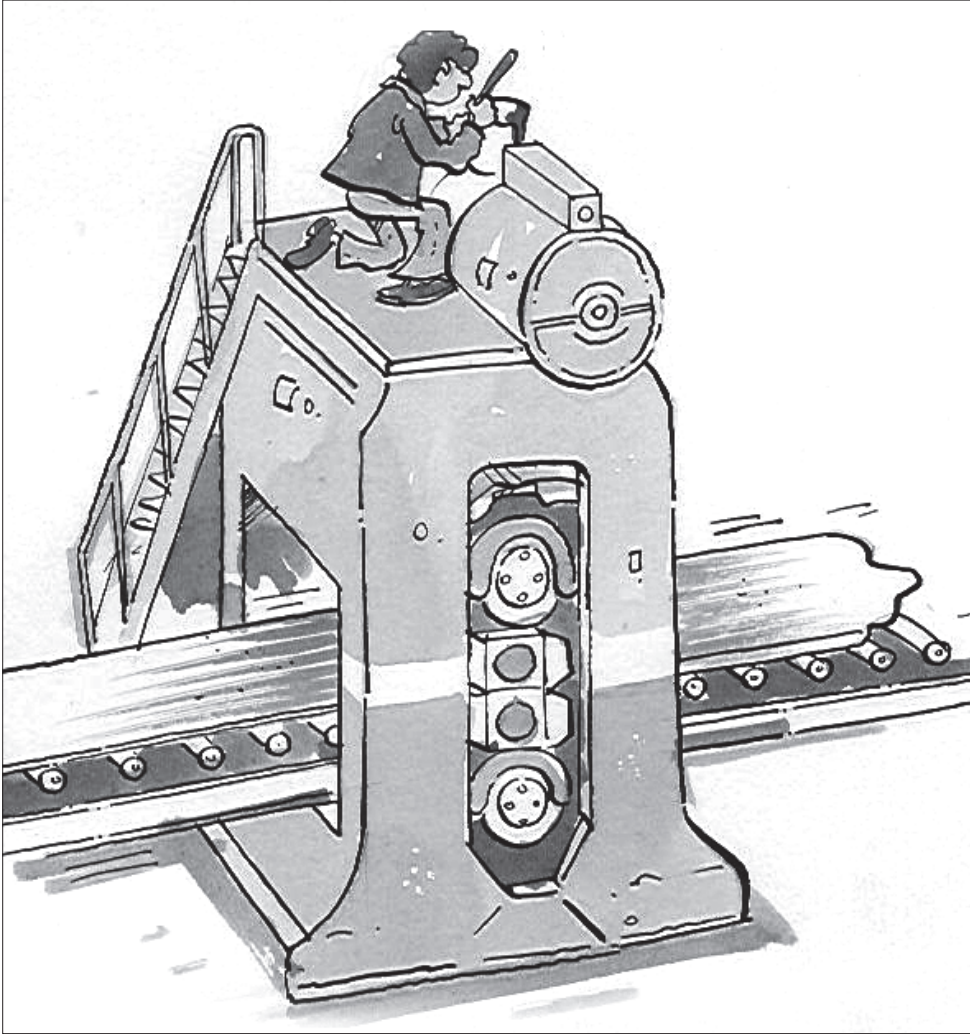
İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi tanıyalım

Dönmekte Olan Bir Milin Kontrol Edilmesi

Mustafa TAŞYÜREK*

Durum: (Hattahanedede) İşçi sıcak madde mili (kalın – sıcak metal külçeyi inceltten) üzerindeki standı tırmanmış, dişli kutusundaki yağ seviyesini kontrol ediyor. Bu arada makine çalışmaktadır. İşçilerin bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeyi tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. İşçi platforma tırmanırken kayıp düşebilir ve silindirler arasında ezilebilir.
2. Sıcak hava ve buhar (stim) baş dönmesine yol açabilir ve işçi standdan düşebilir.
3. İşçinin başında güvenlik baretini yok. Bu nedenle düştüğü takdirde başından yaralanabilir.
4. İşçi güvenlik gözlüğü takmamış; gözlerine çürük kaçabilir.
5. Buhar (stim) ve toz işçinin görüşünü engelleyebilir ve bunun sonucunda (yukarıdan geçen) vinçle taşınmakta olan herhangi bir yük işçiye çarpıp standdan düşürebilir.
6. Standın üzerinde yağ varsa işçi kayıp düşebilir.

Ne Yapmalı?

> Yanıtı 11. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü